ANTONII ARRIGHII PUBLICI JURIS PONTIFICII PROFESSORIS ACROASES 4 DE...

Antonio Maria Arrighi

ANTONII ARRIGHII
PUBLICI JURIS PONTIFICII
PROFESSORIS

ACROASES IIII.
DE JURE PONTIFICUM
UNIVERSO

Habitæ in Gymnasio Patavino Mense Novembri MDCCXXVII.

PATAVII. CIϽIϽCCXXVIII.
Apud JOSEPHUM COMINUM.
SUPERIORUM PERMISSU.

ANTONIUS ARRIGHIUS

DOMINICO RUZZINO

SENATORI AMPLISSIMO,

S. P. D.

UM Juris Canonici feculorum fexdecim hiftoriam, fuperioribus diebus, quattuor enarrationibus effem perfecutus; eaque attuliffe, ab optimis quibufque collecta monumentis, pluribus viderer, quæ ad lucem aliquam ac laudem ejufdem difciplinæ, & commodum adole-

fcentium pertinerent; hortati funt non pauci, ut fit plerumque, ut illa ipfa ederem, ac publici juris facerem. His ipfe reftiti, eorumque vocibus, quoad mihi licuit; cujus mei confilii iidem teftes effe poffunt, qui, ut emitterem, poftularunt; quique hoc norunt, quam lucem reformidem, & hominum judicia. fed tandem conviciis propemodum, juffuque illorum, & auctoritate victus, eodem flexi animum, quod ea via, Ampliffime Senator, potiffimum judicarem, mei erga te ftudii & obfervantiæ teftimonium aliquod exftare poffe. Quæ enim in me merita contuleris, boni hic omnes fciunt; & ipfe ego fic intelligo, a me tibi fic deberi, ut vitam debeam. Habe tibi igitur hoc munufculum; quod fi non eft ejufmodi, ut gratiæ par fit ulli referendæ; id certe fit, unde plane cultum erga te meum, memorifque animi, & grati officium omnino intelligas. Eo autem magis meam rationem probaturum te confido, quod illa afferam, quibus optima Religio, vitæque fanctioris, ac morum elegantia continentur. Is nempe es, qui nihil fere præter pietatem ac virtutem probes. Vel una tua de hac re Pictura

Pata-

Patavina exemplo sit, quam superiore anno sanctissime gessisti; quamque hæc Civitas quasi formam quamdam, regendique artem, ac virtutis imitationem memorare solet. Qua' in te, ne quis jam sit, qui hoc me auribus dare putet, civium ipsorum voluntates testatas habes. Sed de me ipso ut hoc jam habeas, in tanto eorum numero, qui Juris Pontificii historiam reliquerunt, cur quasi succenturiatus ego accesserim, paucis exponam. Ecce autem una hæc ipsa caussa est, ut, quæ dispersa, ac propemodum infinita in pluribus commentatiis esse videntur, dilucide ac perspicue, quantum facultas nostra tulit, ac paucis pagellis comprehenderem, studiosorum commodo. Deinde ut Jus Pontificum, clarissimis initiis, ac nobilitate illius objecta rursus oculis, amare illi inciperent, qui nullam fere eodem contineri doctrinam reconditiorem arbitrantur, aut libero homine dignam. Postremo, ut ad pacem aliquam, si fieri id tamen potest, rem adducerem. sunt enim aliquot jam ex nostris, qui fortasse acerbius quam par est, ac nimia quadam credulitatis abundantia, amorisque ducti, res enartaverunt. sunt autem ἑτερόδοξοι, qui odio, livo-

livore, immanique quadam rabie, cum Jus arripuere, omnia fere miscent, perstrepunt, maledicunt, conviciantur; relictaque veritate, modestia, & caussa publica, Pontifices, aut Pontificios, ut ipsi appellant, insectantur. Quod facere hos minime oportuit. Recte igitur hoc nomine olim Augustinus Petilianum Donatistam, ut est Lib. III. Cap. I. reprehendit. *Relicto*, inquit, *negotio publico, privata quadam simultate, hominis unius vitam maledicis opprobriis insectatus es, quasi homo sit caussa, quae inquiritur*. Morum istiusmodi itaque pertaesus; justitiae, ac veritatis tantum cupidus, fontes ipsos adii. Ac ne singula consectetr; qua potui diligentia, viros purpuratos, Baronium, Bonam, Bellarminum evolvi; praetereaPetavium, Sirmondum, Labbaeum, Doviacium, Petrum a Marca, Antonium Augustinum, ac Stephanum Baluzium. Jam cum intelligerem Justellos duos in Juris Pontificii historia versatos diligenter; & si hos quidem Marca aliquando litteris ad Alexandrum VII. & Lucam Holstenium fraudis coarguerit; quae ipsi tradiderunt, legi summo studio; nec neglexi ea, quae olim Voëllus, Blondellus, Du Pin, Fleury, Dal-

Dallæus, Mornæus; quæ nuper item viri summi, Gerardus, Van Espen, Fontaninus docuerunt. Ex hisce igitur meas lucubrationes quattuor expressi; ac sive ex nostris essent, sive essent ἑτερόδοξοι, studium hoc fuit unum meum, ut, nugis & convieiis omnino excussis, ea modo arriperem, quæ ad veritatem pertinere existimarem. Ceterum quæ in illorum libris inveni, ipse trado. Nil ex me gignere, narrare, comminisci, aut volui, aut debui. Quod utinam ante me aliqui fecissent, nec in re tanta augurari, divinare, quodque turpissimum est, mentiri voluissent. Id nunc est reliqui, Amplissime Senator, ut hæc, qualiacumque sint, judicio tuo ornes; suffragioque, & auctoritate tueare. Hac fretus, adversa nulla unquam pertimescam. Quid enim verear, quandiu vos mihi aderitis Patruus, ac Fratres quinque, eximia Urbis Venetæ decora, & ornamenta? quandiu Ruzzinum nomen ad R. P. Immortalis, bonorumque laudem, & tuitionem narum? Vos ego intueor, in quos hæc Civitas, atque Academia; in quos Collegæ mei, Viri optimi doctissimique, facile intuentes, felices beatique esse in vestra clien-

clientela ac fide judicantur. Teque ipſe ego unum maxime, qui famæ, quæ hominibus honeſtis vita ipſa carior eſt; qui honori meo, & commodis conſuluiſti. Vale.

Patavio Prid. Cal. Dec. MDCCXXVII.

A N-

ANTONIUS ARRIGHIUS

Viro Doctissimo, Clarissimoque Hyacintho Serry Doctori Sorbonico, & in Gymnasio Patavino Theologiæ Professori S. P. D.

MULTIS de caussis, eisdemque gravissimis, quas, datis litteris ad Virum ornatissimum, Dominicum Ruzzinum, commemoravi, adductus sum, ut, postquam oratione populari Juris Pontificii fontes indicavi, ejus brevem nunc ederem historiam, & origines latentiores pertentarem; quo omnes hoc intelligant, verum esse id, quod Viri eruditissimi sæpius prædicarunt, Jus Pontificum disciplinam esse a recta prorsus ratione ductam, & artibus præstantioribus excultam; eosque, qui ad hanc accedant, a maximis præsidiis imparatos, operam & otium miserrime consumere. Sed hasce elucubrationes, rebus difficillimis, & gravissimis implicitas, ut perlegas, ac pervolvas ipse diligenter, ad te mitto; quidque omnino sentias, vere sincereque, ut tuum est, ad me scribas; ut, si forte probes, sperare jam incipiam, id fore, ut docti probent omnes, honestaque suffragatione mihi assentiantur. Te unum ego ex omnibus delegi, cui tantam rem committerem; quem monere posse, & edocere judicarem. Qui in totius Europæ luce positus, generi mortalium admirationi es. In quem Galli tui, nostri item Itali, nunc respiciunt; quemque unum maxime Patavina Academia se habere gloriatur, quem Anglis, Germanis, & ce-

teris Nationibus excultissimis opponat. Collegæ, amicique tui periculum hac in re vides. Nam si quid offendero, probe nosti, quam graves, acerbique delatores affuturi sint. Res opesque meæ igitur, in doctrina & bonitate tua sitæ sunt. Vale.

Pat. Prid. Cal. Decemb. MDCCXXVII.

Viro

Viro Clarissimo

ANTONIO ARRIGHIO

In Gymnasio Patavino Sacrorum Canonum Professori Celeberrimo Fr. Hyacinthus Serry Theologorum minimus S. P. D.

VOD a te adornatam, scholisque dictatam nuper Pontificii Juris Historiam, non antea velis prælo committere, quam ab optimo cognitore perlegatur, & approbetur, modestiæ tuæ deputo, rectæque prudentiæ. Scis enim, Vir Clarissime, morosiorem oculorum censuram esse, quam aurium; aliudque longe esse, rudi, atque otiosæ Juventuti verba facere, aliud morosam eruditorum Lectorum censuram subire; hoc præsertim seculo erudito, ingeniisque ad ferendum tota libertate judicium, plus æquo intentis, ac pronis. Verum quod, relictis tot illis, quibus Ordo vester efflorescit, doctissimis Viris, in me unum conjeceris oculos, a quo id officii postulares; vereor ut satis consulueris famæ tuæ, atque tutelæ, satis etiam pudori meo peperceris. Ecquid enim præsidii, atque tutelæ accidere tibi potest, contra ingeniorum venena, seculique livorem, ex viri umbratilis, aliisque studiis dediti commendatione, atque suffragatione? Aut quid ego in Jurium scholis valeo, ut de tuis lucubrationibus, salva fronte, judicium faciam? Has tamen, quandoquidem mandas, & legi, & evolvi diligenter, maluique jussis tuis obsequi, quam pudori meo: statimque

in ipso gustu, primaque promulside, reconditas litteras, profundam eruditionem, antiquæ memoriæ cognitionem uberrimam deprehende · sed acre in primis judicium, & criticæ scientiæ peritiam singularem demiratus sum, qua Jus Pontificium repurgasti, ac subegisti, rejectis, & ad quisquilias amandatis Canonibus longe multis, Constitutionibus Apostolicis, Epistolis decretalibus, alisque prisca, ut jactabatur, ætatis Statutis, Legibus, atque Dictatis; quæ minus cautis Jurium interpretibus fucum fecerant. Simulque Academiæ Patavinæ sum gratulatus, quod ope tua, litteræ illæ postliminium repetant, quæ ad exteras gentes, sublatis olim sarcinis, commigraverant. Quominus in eruditæ lucubrationis tuæ commendationem addam alia, vetant illæ ipsæ laudes immodicæ, quibus me cultissimis epistolis commendasti; ne laudem pro laude rependere videar; neve, quod iniquius sit, malignus forte tuæ mentis interpres, veras te laudes falsis fænerare voluisse putet. Utcunque sit, Vir Clarissime, has ego laudes, quas tuus in me nimius amor inter scribendum effudit, si meas agnoscam, pereat mihi frons; si meas noverint alii, pereat de genere humano fides omnis. Quare hoc tu scito, persuasumque habeto, malle me a te, tuisque similibus, diligi, quam laudibus ferri: ne quis mihi illud Ovidianum occentet:

Qui legit has laudes, an mereare rogat.

Vale, ac vive diu litteris redeuntibus, vive & Academia tuo adventu reflorescenti.

Patavii Postrid. Cal. Decembris MDCCXXVII.

NOI

NOI RIFORMATORI

DELLO STUDIO DI PADOVA.

AVENDO veduto per la Fede di Revisione, ed' Approvazione del P. F. *Tommaso Maria Gennari Inquisitore*, nel Libro intitolato *Antonii Arrighi Publici Juris Pontificii Professoris Acroases IIII de Jure Pontificum universo* ec. non esservi cosa alcuna contro alla Santa Fede Cattolica, e parimente, per Attestato del Segretario Nostro, niente contra Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Giuseppe Comino Stampatore in Padova*, che possa esser stampato; osservando gli Ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Data li 4 Decembre 1727.

(Carlo Ruzzini Cav. Proc. Rif.
(Alvise Pisani Cav. Proc. Rif.
(

Agostino Gadaldini Segretario.

DE JURE PONTIFICUM
UNIVERSO ACROASIS I.

E Legibus Pontificum, IIIvirum Amplissimorum jussu, verba hoc anno facturus, e re fore existimavi, ac loci hujus dignitate, si, quemadmodum ab summo inde initio ad hæc usque tempora gesta omnis, contractaque res sit Juris Pontificii, paucis ostendero; ut facie proposita ante oculos studiosorum negotii universi, & ego filum quoddam quasi ducam rerum tradendarum, & illi ipsi in tam variis judiciis, quæ de hoc apud Auctores inveniuntur, minus hæreant, vel labantur. Namque his annis homines exstitere, doctrina illi quidem & eruditione summa præditi, non ita fortasse modestia, ac pietate, qui ad rem adgressi, omnia perturbarunt; easque syrtes & scopulos de indu-

stria

ſtria ædificarunt, ut vel peritiſſimi facile offendant. Id quod in artibus ac diſciplinis ſæpiſſime contingit, cum ducta ingenia non ſtudio veritatis perquirendæ, ſed partium amore, odio, ac libidine quadam, ut eximia facundia ac divitiæ orationis oculis objiciantur, rem ita perſequuntur, ut potius involvant, quam expediant. Utinam hæc calamitas Juri Pontificio minime obtigiſſet; nec homines acuti moroſique orti eſſent, qui rabie quadam in Pontifices, vel nimia benevolentia acti, omnia permiſcerent; motuſque atque ambages eas ſcientiæ tranquillæ, ac tenebras, obtenderent, quæ per hæc tempora operam navantibus laboris tantum ac moleſtiæ afferre ſolent. Scilicet jampridem attem hanc abſolutam perfectamque prorſus haberemus; nec libri ii in manibus verſarentur, quos probris, & injuriis, infamique contumelia plures referſerunt; cum dedecore & ignominia Chriſtianæ pietatis, quam tueri ſeſe, ac profiteri, palam gloriantur, eo ipſo tempore, quo oppugnant. Neminem hic ego eſſe arbitror, qui ſic exiſtimet, hæc me confingere, aut temere pronuntiare. Res ſunt in medio, hominumque facta, quorum opera & Leges, & Pontifices, ſacrorumque ritus ab ipſis confirmati, receptæ cærimoniæ, fundatæ ac ſtabilitæ conſuetudines in odium plurimorum, voculaſque devenere. Eaque tum maxime hominibus contigerunt, cum illi prædicarent, ſe ſumma ope id unum

age-

agere, ut veritas, & religio, abditæque res in apertum proferrentur; cum tanto illo attritu, ac fævitia opinionum, id rantum egerint, ut flamma veritatis, cum vellent elucere, propemodum extingueretur. Id manaffe inde boni omnes arbitrantur, quod animis iratis, caninaque rabie acta ab his res, geftaque omnis eft; non pie, non chriftiane; juftitiæ ftudio nullo, jurisque retinendi. Igitur, cum fe acres, elatos, ferocefque in fcribendo præbuerunt, apparere, non quæfitam veritatem, fed quemadmodum hominibus verbis phaleratis inferri injuriæ, referrique poffint. Religioni Chriftianæ, eique difciplinæ, quæ de illa eft, turbæ, tumultus, prælia, fævæ tempeftates plurimæ obtigere. Sic enim Chrifto vifum eft, ut graviffimis contentionibus fæpius jactaretur. Sed tamen, cum hoftibus abundaret, defenforibus non caruit. Porro poftulo, an ne hi in illos in negotiis gravioribus convicio & contumelia unquam decertarint? An neglecta humanitate, eaque moderatione, quæ decet viros probos, præfertim Chriftianos, manus conferuerint? An potius depugnarint lenitate, caritate, illuftrium doctrinarum atque argumentorum vi vel cum impuris & inimiciffimis? Hi hominum fanctiffimorum aculei fuere, hæ haftæ, hi enfes, hæc arma denique in præliis adhibita. Poffem ego plurima hujufce rei afferre teftimonia, fed modum adhibebo. Scribit Gregorius in Apollinarem, Eunomium, Manichæum;

Cyrillus in Nestorium; Eusebius in Porphyrium; Cyprianus in Demetrianum; Nazianzenus in Julianum; Augustinus in Pelagianos, Manichæos, Donatistas; alii in alios. Arguunt illi quidem furorem & insaniam; & acie rationum ac firmamentorum apposita undequaque, veluti quibusdam catenis injectis, compescere conantur; ea tamen laude adhibita modestiæ & humanitatis, ut non agere cum hostibus, quemadmodum revera illi erant, sed cum fratribus quibusdam, errore alienatis, videantur. Quid? nonne Basilius, scribens in Eunomium, tantum ab injuria abest, atque contumelia, ut cum festive etiam, quæ formicæ natura sit, interroget? & tamen hi omnes cum iis conflixere, qui furiis feralibus veluti exagitati, aris, templis, divinis sacrificiis, universæ R. P. Christianæ atrox bellum, ac nefarium indixerant. Paullo fortasse vehementior Nazianzenus adversus Julianum aliquibus videbitur. At in hoste tam impio, tamque scelerato quid erat, quod dici mitius posset, qui non vi tantum ac tormentis, sed dolis, insidiis, & fraude quadam incredibili in homines innocentissimos, & optimam Religionem ferebatur? Nunc, moribus mutatis, hi homines ab hominibus plurimum adamantur, qui plurimis maledictis uti solent; hi præsertim, qui conviciis & calumniis, de trivio arreptis, occentant Pontificibus, eorumque Legibus, in rebus vel levissimis; qui omnia illorum miscent, exsi-

exsibilant, explodunt. Meas ergo partes arbitratus sum, quando, Principis Serenissimi beneficentia, locum hunc teneo, pro virili Jus tueri; nullaque acerbitate orationis rem omnem illustrare; atque, ut dixi jam, quo magis omnia, magisque studiosis in aperto sint, speciem initio rei totius ante oculos proponere; quod quatuor Enarrationibus expediam. Utinam in re hac, ceterisque partibus ad Jus Pontificum pertinentibus, eorum, qui ante me sedem hanc obtinuerunt, vim exprimere, ac doctrinam aliqua ratione possim; Petri præsertim de Amatis, qui nuper ex hoc loco, ingenti omnium plausu, ad principem translatus, ob morum probitatem, atttiumque commendarionem, qua in legibus consenuit, carus omnibus, acceptusque est. sed certe, quod in me erit, id omnino agam, ut, si minus copia litterarum, atque sapientiæ; studio tamen, labore, diligentia possim utcunque comparari.

Christus igitur initio, ut inde a capite arcessam disputationem, novo icto fœdere, Ecclesiam fundavit; vitæque exemplis, ac Legibus sanctissimis munivit. Apostoli deinde, doctrina illius ac præceptionibus imbuti, eidem præfuere; honore pares, potestate impares; scilicet in Petrum collato principatu; eamque recte institutionibus, ac disciplina dilatarunt. In qua tamen diu humanæ gentes nequaquam permanserunt; aliis mobilitate ingenii novis rebus stu-

dentibus; bella autem aliis, ac turbas conferentibus de moribus ac fide, de cultu & cærimoniis adhibitis in Ecclesia; omnibus turpissime a vetere instituto ac simplicitate deflectentibus. Quo factum est, ut, qui ceteris præessent, cum per sese opinionum pestem erumpentium comprimere non possent, majores minoresve, ut monere res ipsæ viderentur, indicerent conventus. Hic mos inductus ab Apostolis, qui primi Hierosolymæ conventus habuere, ad ceteros manavit. Eaque initia, & caussæ conventuum fuere; qui tribus primis seculis raro habiti; sequentibus duobus frequentius indici; deinceps autem inde negligi propemodum cœpere. Porro quæ de Concilii sententia, communique Patrum omnium suffragio, constituerentur, Canones sunt appellati; quasi regulæ, ac præscriptiones quædam credendi, vivendique, ex Sanctarum Scripturarum libris, qui Canonici dicebantur, expressæ ac derivatæ. Eaque appellatio apud Græcos, artifices præsertim, in usu fuit, qui canone scrutari, num recte ne, an perperam aliquid ageretur, dicti sunt, ut legimus apud Aeschinem, & Porphyrium in Harmonicis; cujus hæc sunt verba, ex Græco versa, quæ is ex Ptolemaide Cyrenaica, fœmina clarissima, de scientia Canonica, quæ deinde Harmonica dicta est, refert: *Canonicum vero studium, inquit, juxta quos est generalius? Juxta Pythagoricos. Quam enim nos nunc vocamus Harmonicam, illi appellabant Canonicam.*

Sed

Sed cur illam Canonicam vocamus? Non, ut censent quidam, a canone instrumento, sed a rectitudine; quoniam recta ratio invenit id, quod rectum est, quando utitur regulis, seu canonibus Harmonicis. Hi autem Canones, qui eo consensu, quem dixi, a Patribus constituebantur, duplicis generis fuere. Alii enim de rebus ad fidem pertinentibus scripti sunt; iique proprie δόγματα appellantur; alii de moribus, externaque disciplina, ac ritibus Ecclesiæ, qui voce sua Canones dicuntur, hoc est, regulæ, sive constitutiones. Cujus est rei exemplum in Novella Græca CXXXI. quæ De regulis Ecclesiasticis & privilegiis inscribitur. Afferam ego verba Imperatoris, quæ Burguntio, sive alius quispiam, sic latine vertit: *Sancimus*, inquit, *igitur, vicem legum obtinere sanctas Ecclesiasticas regulas, quæ a sanctis quattuor Conciliis expositæ sunt, aut firmatæ; hoc est, in Nicana CCCXVIII. & in Constantinopolitana Sanctorum CL. Patrum; & in Ephesina I. in qua Nestorius est damnatus; & in Chalcedonica, in qua Eutyches cum Nestorio anathematizatus est. Prædictarum enim quattuor Synodorum dogmata, sicut Sanctas Scripturas, accipimus, & regulas, sicut leges, observamus.* Apparet, Imperatorem Canones pro legibus haberi velle, quorum alios δόγματα, quæ pertinent ad fidem; alios autem regulas, quæ ad mores referuntur, nuncupat. Quæ tamen differentia temporibus posterioribus & Conciliis non ita forte retenta semper est, ut quispiam cum fide possit affirmare alte-

rum

rum pro altero a Patribus usurpatum nequaquam inveniri. sed id quidem non est hic locus, ut persequar diligentius. Ad Canonum originem, & progressionem veniamus. Tribus igitur primis Religionis Christianæ seculis Sanctarum Scripturarum libri duntaxat in manibus versabantur. Nulli fere erant Canones, cum conventus nulli, aut certe paucissimi, habiti fuissent. Primum autem Concilium esse dicitur, quod Hierosolymis ab Apostolis coactum est; quod deinde Actibus Apostolorum adjectum fuit; quæsitumque est in eo, de Mosis legibus ad cærimonias pertinentibus, an iis Christiani obligarentur? Libertas Christiana asserta; editique Canones, ut intra fines Syriæ, Ciliciæ, Antiochiæ, ne genti Judæorum essent offendiculo, ab idolothytis, sanguine, suffocato, & scortatione omnes abstinerent. Seculo secundo adversus Cataphryges, & Montanum, ac de Paschali controversia, in Syria, Palæstina, Asia, Romæ item, atque in Gallia habiti conventus, plurimique Canones constituti. Tertio deinde fere medio in Novatum Romæ, eosque qui illius partes sequerentur, habitum Concilium est, in quo nulli Canones memorantur editi, sed δόγμα ejus recitat Eusebius lib. VI. Hist. Eccles. cap. XXXV. cujus hæc sunt verba, reddita latine: *Ob quam rem*, inquit, *Concilium maximum Romæ cogitur, in quo LX. Episcopi & Presbyteri totidem, & amplius, una cum Diaconis in unum conveniunt. A Pastoribus etiam*

sepa-

separatim per singulas cujusque regionis provincias, quid ea de re agendum esset deliberantibus, colloquia sunt. Ab omnibus δόγμα constituitur: Novatum, ejusque fautores, tanta superbia inflatos, & quotquot illius inhumanissima, & a fraterna caritate alienissima opinioni assentirentur, in eorum numero, qui erant ab Ecclesia exclusi, haberi. Fratres autem, qui casu infelici prolapsi fuissent, pœnitentiæ medicamentis curari, & ad sanitatem restitui. Aliæ item Synodi hoc seculo habitæ dicuntur in Africa, Asia, Occidente: sed nulli fere Canones in diptycha Ecclesiastica, ex iisque in codicem Canonum relati memorantur. Primi autem Canones, qui in hoc exstant, scripti sunt in Synodo Ancyrana Provinciali, quæ sub Silvestro Pontifice, & Constantino Imperatore Ancyræ in Galatia habita est initio IV. seculi, ut Baronius auctor est. Hanc deinde Neocæsariensis, itidem Provincialis, consecura est, cui Vitalis Episcopus præfuit, non Salonitanus, ut legitur apud Gratianum, sed Antiochenus, hoc est, ille ipse, qui una cum XVIII. Episcopis præfuerat Ancyranæ. Ejus autem Canones XIV. fuere, non XXIV. ut legitur in quibusdam codicibus non emendatis Gratiani. His Synodis duabus commoda non exigua Ecclesiæ parta sunt. Plurimi enim, sæviente Maximino, Religionem deseruerant, aut certe gravius aliquid in illam, ac sese admiserant. Cautum Ancyrana, si in fidem rediissent, qua lege excipiendi. Itaque formulæ non paucæ, eæque moderata-

derationis plenæ, ac ſanctitatis prodiere. Porro altera, ſcilicet Neocæſarienſi, præſcriptionibus ſanctiſſimis Eccleſiæ diſciplina, ac mores conſtituti. Mox Laodicena, ut Baronius putat, in qua Canones LIX. tum Synodus Gangrenſis, in qua editi XX. celebratæ; quas Nicæna I. Oecumenica CCCXVIII. Epiſcoporum excepit, in qua Canones XX. ſcripti ſunt. Veriſimile eſt, ex hoc tempore, Canonum collectionem cœptam eſſe, hoc eſt, codicem illum Canonum, qui deinceps dictus eſt Eccleſiæ Univerſæ; in quem codicem Canones Nicæni, Ancyrani, Neocæſarienſes, Gangrenſes & Laodiceni ſunt relati; Antiocheni item, & Conſtantinopolitani, denique Epheſini, & Chalcedonenſes; ejuſque codicis exemplar unuſquiſque Epiſcopus habuiſſe fertur; ipſumque in diptycha Eccleſiæ ſuæ retuliſſe. Igitur poſt tempora Synodi Nicænæ Eccleſia Jure duplici uti cœpit; ſcilicet Divino, quod Sacris Litteris, & Canonico, quod codice Canonum continebatur. Iique codices, cum conventus haberentur, in medium afferebantur, ut peti inde δόγματα ad fidem pertinentia, deque diſciplina obortæ controverſiæ poſſent definiri. De Scripturarum codice, illuſtre eſt teſtimonium, quod legimus in actis Concilii Chalcedonenſis, ubi crebro hæc inveniuntur verba, ex græco ſic latine verſa: *Antepoſito in medio Sacroſancto & Venerabili Evangelio*. & in Apologia Cyrilli Alexandrini de Concilio Epheſino ad Theodoſium. *Sancta*, inquit, *Synodus*

dus Christum confessorem, & velut caput, constituit; Venerandum enim Evangelium in sancto throno collocatum erat, sacerdotibus insonans: Justum judicium judicate. Denique, ut loca plura alia omittam, in Epistola Synodica Concilii Aquilejensis; tomo I. Conciliorum, cui præfuit Ambrosius, Episcopus Mediolanensis, cujus hæc sunt verba: *Proposita in medio Divinæ Scriptura.* De codice autem Canonum in ipsa quoque sermo est Synodo Chalcedonensi, quæ ex eo Canones commemorat LXXIII. LXXXIV. XCV. XCVI. & ex Canonibus commemoratis definit controversias. & in Epistola Synodica Episcoporum provinciæ Pisidiæ Asianæ diœceseos ad Leonem Imperatorem, quo loco Canon LXXXIII. citatur, qui quartus est Antiocheni Concilii. Dionysius item Exiguus in Epistola Paschali I. ad Petronium Episcopum Canonis meminit LXXIX. qui primus est Synodi Antiochenæ; & in Epistola ad Stephanum, Salonitanum Episcopum, quam veteris illius codicis Canonum Latinæ interpretationi præposuit, Canones a Niceno Concilio I. ad Constantinopolitanum I. nempe a I. capite ad CLXV. enumerat, *sicut in Græca*, ut ipse inquit, *auctoritate*, Conciliorum ordine ac numerorum serie dispositi erant. Huc Leonem I. respexisse apparet, & Synodum Romanam in ea Epistola, quam ad Theodosium Imperatorem misit, ut in Italia Synodum juberet cogi generalem; quod Canonum Nicænorum decreta pe-

terentur, quæque *subterannexa* erant; qua voce Canones Conciliorum intelliguntur, qui a Nicæno ad Constantinopolitanum, numerorum serie una comprehensi, in veteri codice Canonum perleguntur. Hanc collectionem ex Synodo Chalcedonensi Cæsarem Baronium olfecisse putant homines doctissimi, cum illius meminit Tomo III. anno CCCXXXXI. num. XXXIV. Ac Synodi ejusdem Chalcedonensis ope, veteris codicis restituendi rationem conatus est afferre nobilis ille Anonymus (quod Gerardus tradit) auctor consultationis de celebri controversia inter Paullum V. hujus nominis, & Venetos; quem doctissimi quique existimant fuisse Jacobum Leschasserium. eoque Synodi Chalcedonensis testimonio Amonius Augustinus lib. I. Dialogo XI. usus, contendit, Canones Antiochenos esse authenticos & probatos. *Receptos*, inquit, *esse constat, & in Corpore Canonum positos ante Concilium Chalcedonense, ut in ejus Concilii actione XII. Græcis, Latinis XI. apparet: ex libro etiam Latino, quem eodem nomine, Corpus Canonum dicimus, quem aperte Leo IV. in Epistola ad Episcopos Britanniæ approbat.* Appellat Augustinus Corpus Canonum, librum illum, quem alii appellant Codicem Canonum; quique Græcis dicitur βίβλος κανόνων. Ejusdem est mentio in Synodo Brachatensi I. Can. XVIII. & Toletana IV. Can. III. apud Nicolaum & Leonem, Pontifices Maximos, quos citat Gratianus in Can. Si Romanorum, Dist. XIX. Romani e-

men-

mendatores Gratiani, codicis hujusce tribus exemplaribus MSS., cum Decretum emendarent, se usos profitentur; eumque non codicem Ecclesiæ universæ esse, sed Romanæ, qui tamen sit ex illo expressus. Hoc etiam video a doctis viris animadversum, codicem hunc Canonum pluribus nominibus aliis appellari. Nam & Corpus Canonum, ut de Antonio Augustino diximus; & liber Canonum, & liber Constitutionum Apostolicatum dictus est. Postrema hæc appellatio legitur in Synodo Nicæna II. act. II. *Tharasius sanctissimus Patriarcha inquit Legatur Canonicarum Constitutionum liber*. Porro in hunc librum, tanquam in locum certum, Canones a veteribus sunt collati, editi in Conciliis, ne mentes hominum incerto ullo jure unquam jactarentur; caussasque affert Leschasserius in ea, quam supra memoravi, consultatione. *Voluerunt*, inquit, *Patres, Ecclesiam habere corpus certum regularum sui Juris, quas ex certis Conciliis collegerunt, & Concilia certo ordine disposuerunt, certoque, & immutabili numero Canones illorum complexi sunt; cui neque addi, neque detrahi a quoquam posset; ut, hoc quasi vallo & muro septum, Juris corpus adversus falsi crimen undique tutum esset. Neque tantum, ut falsum prævenirent, solebant veteres jura sua in certa corpora colligere, sed etiam, ut vim omnem Juribus, extra collectiones, publica auctoritate factas, vagantibus & dispersis adimerent*. Eædemque caussæ Theodosio & Justiniano Imperatoribus fuere, cur codices quisque suos

conficerent, & in eos, Imperatorias Constitutiones, in plurima volumina dispersas, inferent; ne aliter quam ex ipsis codicibus eæ in judiciis proferrentur. Ceterum hi Canones, de quibus adhuc dictum est, quamquam codice memorato comprehensi, in diptycha præterea Ecclesiasticа inferi consuevere. Testis ejus rei est locuples Justinianus in L. VII. C. de summa Trinitate; cujus hæc sunt verba ex Græco versa: *Nullus itaque*, inquit, *frustra nos turbet, spe vana innixus, quasi nos contrarium a supradictis quattuor Conciliis fecerimus, aut faciamus, aut fieri a quibusdam permittamus, aut aboleri eorumdem sanctorum quattuor Conciliorum piam memoriam ex dictis Ecclesiæ diptychis sustineamus*. Id ipsum comprobatur sexta Synodo collat. II. *Nam sanctas*, inquit, *quattuor Synodos majestas ipsius* (nempe Justiniani) *sacris diptychis inferi & publicari fecit; quod ante imperium ei divinitus concessum non procedebat*. Porro codex ille Concilio deinde Chalcedonensi confirmatus est, cui DCXXX. Episcopi interfuere, seculo quinto fere medio; deinde etiam Novella CXXXI. Imperatoris, cujus jam supra meminimus. Idque ansam dedit doctissimo viro Eichelio, in præfatione ad Procopii ἀνέκδοτα, ut diceret, eum codicem esse partem quamdam Juris Justinianæi. Et certe apparet, Justinianum ex eo codice Constitutiones suas Ecclesiasticas derivasse, quæ in libris Codicis atque Novellarum exstant. Græci deinde Codicem, seu Corpus Canonum adauxe-re;

re; scilicet Canonibus LXXXV. Apostolorum, de quibus suo loco postea disceptabimus; Canonibus quibusdam Concilii Sardicensis; Africæ Conciliis; Canonicis Epistolis Theophili, Dionysii, Petri, Athanasii, Timothei, Alexandrinorum Episcoporum; Gregorii præterea Neocæsariensis, Basilii, Nysseni, Gregorii Theologi, Amphilochii, Iconii & Gennadii, Patriarchæ Constantinopolitani. Eumdemque eo modo auctum deinde confirmavit Synodus Nicæna II. quæ habita est anno DCCLXXXVII. Ac Christophorus Justellus, aliique docti viri, ex hoc codice Jus Canonicum, quod nunc vocamus, originem suam duxisse omnino existimant; eademque Canonum collectione utramque Ecclesiam cum Orientis, tum Occidentis diu usam esse; atque ex Oriente in Occidentem, & Africam Canones, eorumque collectiones pervenisse. Hoc præterea viri judicio summo, ac sapientia præditi animadverterunt, Ecclesiam Occidentalem ante Concilii Nicæni tempora nullos fere Canones habuisse, sed Sacrarum Scripturarum libris, ac non scripto jure uti consuevisse; post Concilium vero Nicænum ejus solos Canones recepisse usque ad Innocentium I. qui sæculo V. ineunte Pontificatum Maximum adeptus est. Id ostendit ipsius Epistola ad Clerum Constantinopolitanum, quæ legitur apud Sozomenum libro VIII. cap. XXVI. Cujus hæc sunt verba, sic latine reddita: *Nos enim, inquit, quantum ad Canonum*

obser-

observantiam attinet, illis obsequendum esse scribimus, qui Nicææ determinati sunt; quibus solis obtemperare, & suum suffragium addere Ecclesia Catholica debet. Si qui vero & alii quibusdam proferuntur, qui a Canonibus Nicænis discrepant, & ab Hæreticis compositi deprehenduntur, hi vero ab Episcopis Catholicis rejiciuntur. Hæreticorum enim commenta Catholicis Canonibus adsuere non licet; semper enim vel per contraria, vel per illicita labefactare student voluntatem Concilii Niceni. Non solum igitur his non obtemperandum esse dicimus, sed ipsa potius una cum Hæreticis, ac Schismaticis dogmatibus esse condemnanda; quomodo & antea in Sardicensi Synodo ab Episcopis prædecessoribus nostris factum est. Porro prima hæc Canonum collectio, de qua adhuc dictum est, caussa quodammodo, & occasio fuit reliquarum, quæ deinceps adornatæ sunt. Novis enim editis Canonibus, industria plurimorum excitata est, ut illi ipsi in certa quædam corpora conjicerentur. Sic Stephanus, Episcopus Ephesinus, qui Magni Theodosii ævo floruit, Concilii Constantinopolitani I. Canones collegit, addiditque Canonibus Nicænis, Ancyranis, Neocæsariensibus, Gangrensibus, Antiochenis, ac Laodicenis; quodque nunquam antea contigerat in collectionibus Nicænis, operi præposuit nomen suum. Deinde Dionysius consecutus est, Exiguus cognomento; de quo cum tam multa a veteribus scripta esse videam, pauca quædam pro re ac tempore, ego addam, quæ vobis non ingrata fore arbitror. Fuit is Scytha,

Mona-

Monachus instituto, ac deinde Abbas. sub Theodorico Rege, ejusque successoribus inclaruit. Plurima scripsisse fertur; in his veteres numerant Paschalem Cyclum, Proteriana, & Codicem, nunc vulgo dictum Dionysianum. Quem Beda, Trithemius, Baronius, Bellarminus laudibus cumularunt. Ex omnibus Cassiodorus, cujus hæc sunt verba: *Fuit*, inquit, *nostris temporibus, Dionysius Monachus, Scytha natione, sed moribus omnino Romanus; in utraque lingua valde doctissimus, reddens actionibus suis, quam in libris Domini legerat æquitatem; qui Scripturas Divinas tanta curiositate discusserat atque intellexerat, ut, undecunque interrogatus fuisset, paratum haberet competens sine aliqua dilatione responsum. qui mecum Dialecticam legit & in exemplo gloriosi magisterii plurimos annos vitam suam, Domino præstante, transegit. Pudet me de consorte dicere quod in me nequeo reperire. Fuit enim in illo cum sapientia, magna simplicitas; cum doctrina humilitas; cum facundia loquendi parcitas: ut in nullo se vel extremis famulis anteferret, cum dignus esset Regum sine dubitatione colloquiis —— qui petitus a Stephano Salonitano Episcopo, ex Græcis exemplaribus Canones Ecclesiasticos moribus suis, ut erat planus atque disertus, magna eloquentiæ luce composuit, quos hodie, usu celeberrimo, Ecclesia Romana complectitur —— Qui tanta latinitatis & græcitatis peritia fungebatur, ut quoscumque libros Græcos in manibus acciperet, Latine sine offensione transcurreret; iterumque Latinos Attico sermone legeret, ut crederes, hoc esse conscriptum, quod os ejus mos-*

inoffensa velocitate fundebat. Vixit temporibus Justiniani Imperatoris. Cumque in Romana Ecclesia minus accurata versio Græci codicis versaretur, ad novam ipse & accuratiorem aggressus est; quam etiam auxit Canonibus aliorum Conciliorum, & aliquibus Pontificum Epistolis Decretalibus. Igitur Dionysianus codex in duas divisus est partes, quarum altera Canones Conciliorum, partim Græcos, partim Latinos continet; eaque pars, codex Canonum Ecclesiasticorum inscribitur. Altera vero pars Epistolas Decretales Pontificum Romanorum complectitur; eaque vocatur, collectio Decretorum, quam exorsus a Siricii Pontificatu, usque ad tempora Anastasii perduxit. Nam quæ Decreta ab Hilario ad Gregorium juniorem inveniuntur, ea ad collectionem hanc primam Dionysianam nequaquam pertinent, sed ab aliis Dionysio posterioribus adjecta sunt. Ceterum collectio hæc Decretalium missa a Dionysio est ad Julianum Presbyterum titulo sanctæ Anastasiæ, qui sub Felice Pontifice, Dinamio & Siphidio Coss. Synodis subscripsit in Urbe celebratis. Eaque ipsa est collectio, quam Zacharias Pontifex in Epistola ad Pipinum, & Episcopos Galliæ librum Decretorum vocat, atque ex eo Siricii, Innocentii, Leonis, & Gelasii capita nonnulla memorat. Porro de auctoritate codicis hujusce Dionysiani sic est intelligendum, privato illum studio susceptum esse; Dionysiique propositum fuisse, non Ec-

clesiæ Romanæ usui ut illum conderet, sed hominum amicissimorum, qui pristini codicis lectione obscura ac perturbata plurimum offendebantur: ubi autem apparuit; tanti habitum, ut Romana Ecclesia receperit & approbarit; si quædam tamen, eaque non pauca, excipiantur, quæ Pontifices rejecere, utpote contraria Ecclesiæ Romanæ disciplinæ. Is codex, qui Corpus etiam Canonum a Romanis Gratiani Emendatoribus in præfatione Decreti, & in c. I. dist. XIX. appellatur, Carolo Magno Imperatori, cum in Urbe esset, ab Hadriano I. Pontifice Maximo traditus est, ut ex eo Ecclesiæ Occidentis regerentur. De qua re Sirmundus doctissime, hoc est more suo, tomo II. Conciliorum Galliæ disputat. Neque hoc reticebo, in plurimis exemplaribus codicis ejusdem præpositam inveniri Epistolam Hadriani ad Carolum versa oratione, cujus hoc est initium:

Divina fulgens doctrina sceptra præcellit Regni Origo Regum felix, semper genitura beata &c.

quæ apparet esse indicia, ac monumenta seculi barbarie obruti. Sed quoniam is codex ad plurimas Ecclesias Occidentis post manavit, paucis ostendamus, quemadmodum ea res gesta sit. Ac primum quidem, ut ordiar a Gallis, postquam Hadrianus eum codicem Carolo Imperatori commendavit, Ecclesia Gallicana probavit ac recepit; nec verum esse arbitror, quod Pettus a Marca contendit, fuisse in usu apud Gal-

los statim ac fuit editus, hoc est, ante Imperatoris tempora. Jacobus Sirmundus, Justellus, Paschasius, Petitus tam magnas ac multas congessere rationes, ut mihi nugari videantur, qui contra sentiunt. Ad hæc Justellus de codice hoc disputans in Gallia recepto, animadvertit, duplicem fuisse; unum, quem cum Ecclesia universa, Gallia recepit; alterum, qui Gallicanos Canones habuit. Canonum Gallicanorum circa Dionysii tempora loca aliquot inveniuntur, in quibus aperta est mentio. Nam Gratianus Can. Si quis Diaconus, dist. L. testimonium Hormisdæ Pontificis Maximi affert in hæc verba: *Secundum titulos antiquorum Patrum, Sancto Spiritu suggerente, conscriptos, & secundum sententias CCCXVIII. Episcoporum, quas etiam Gallicani Canones continere videntur, clerici in adulterio deprehensi &c.* Deinde in Can. XI. Concilii Tarraconensis anno DXVII. habiti, hæc sunt: *Ut nullus Monachorum forensis negotii susceptor, vel executor existat, nisi id quod Monasterii poscit utilitas, Abbate sibi nihilominus imperante; Canonum ante omnia Gallicanorum de eis constitutione servata.* Sed codex Gallicanus, temporis progressu, Canonibus Africanis, & aliorum Conciliorum auctus fuit; quod colligitur ex Can. VI. Concilii Matisconensis, quod anno DLXXXVIII. celebratum est, cujus hæc sunt verba: *Jam enim*, inquit, *de tali caussa & in Conciliis Africanis definitum est, quam definitionem nostro quoque dignam duximus sociare decreto, & adlocare; ut Sa-*

cra-

cramenta Altaris nonnisi a jejunis celebrentur. Aliquot etiam adauctum Decretalibus Epistolis Pontificum Romanorum insignis probat Canon IX. Concilii Agathensis, quod anno DVI. habitum est; quo loco Siricii Decretalis assumitur, & Canonibus inseritur; eaque Siricii est Epistola ad Himerium Tarraconensem, quæ legitur in codice Canonum Ecclesiæ Romanæ. Codicem deinde Hispani recepere: isque, ut apud Gallos, itidem in Hispania duplex fuit; nempe alter fuit antiquus ille Ecclesiæ universæ, quem docti viri existimant, eos a Romanis accepisse. Alter autem est codex quidam Canonum proprius Hispanorum; in quem nimirum Canones collati Synodorum, quæ habitæ fuissent in Hispania; quorumdam etiam, quæ in Gallia; additis nonnullis Pontificum Romanorum Epistolis Decretalibus. Et quidem, quod attinet ad codicem priorem, habere illum primo potuere ex antiqua Latina, postea etiam ex nova Dionysii Exigui versione, usque ad Martini Bracharensis Episcopi interpretationem. Solet is codex Hispanus Ecclesiæ universæ, nomine appellari Canonum Priscorum, item Antiquorum Canonum, & Codicis Canonum. Nam in subscriptione Concilii Toletani II. hæc leguntur: *Salva auctoritate priscorum Canonum*. Deinde in Concilii Bracharensis I. Can. XVIII. hæc sunt: *Lucretius Episcopus dixit: Necessarium arbitror, si vestræ fraternitati videtur, ut instituta Sanctorum Patrum, recensitis antiquis Canonibus innotescant*. Po-

ftremo in Concilii Toletani IV. Can. III. hæc verba habentur: *Diaconus codicem Canonum in medio proferens, capitula de Conciliis agendis pronuntiat.* Quod vero pertinet ad codicem posteriorem, constatum illum esse ex Canonibus Conciliorum Hispaniæ & Galliæ; præterea Epistolis quibusdam Pontificum Decretalibus, apparet ex plurimis locis, quæ loca ample retulit Justellus, ut nihil hic a me necesse sit commemorari. Habuit eum codicem, Ecclesiæ nimirum universæ, etiam Britannia; sed duplex ne, an simplex fuerit; tum quo tempore huc delatus, vel receptus, non satis liquet. In Antiquitatibus Ecclesiæ Britannicæ hoc legitur, Theodorum Archiepiscopum librum protulisse, qui PATRUM CANONES vocabatur; quem etiam in Concilio Herefordiensi probatum fuisse, ex lib. IV. Historiæ Ecclesiasticæ Venerabilis Bedæ conjicere licet. De Germanis, quem codicem habuerint, & quam collectionem, in tanta temporum caligine, & silentio Historicorum, pæne latet. Id notum est, temporibus Riculphi, Episcopi Moguntini, Isidori Mercatoris collectionem, de qua postea, in has regiones delatam esse. De Africa postremo paucula dicamus. Omnino certum est, & peculiarem quemdam, & communem illum Ecclesiæ universæ ibidem codicem fuisse. De codice universæ fidem facit Fulgentius, Ferrandus, Ecclesiæ Carthaginiensis Diaconus, de cujus collectione deinceps verba faciemus. Pecu-

liaris

liaris autem Afrorum codex ex Conciliis collectus est, habitis in Africa, cujusmodi Concilia Carthaginiensia fuere, Hipponense, Milevitanum. Sed hæc hactenus. Sentio enim, me fortasse Scholæ modum excessisse. Reliquis tribus Enarrationibus cetera expediemus; in quibus de genuinis, ac suppositis Canonibus atque Decretalibus sermo erit. Non minus enim, meo judicio, juvabit excussisse falsa, quam extulisse vera. Oro, obtestorque, ut frequentia eadem ac benevolentia huc reveniatis, qua hodie convenistis.

D I X I.

DE JURE PONTIFICUM

UNIVERSO ACROASIS II.

US Canonicum, quod vocamus, a temporibus Nicænis originem duxiſſe, ſuperiore Enarratione demonſtratum eſt. Id quoniam plures ſunt, qui pernegant; contenduntque a Canonum collectione, & Conſtitutionum Apoſtolicarum, quæ tribuitur Clementi, repeti oportere, de tota hac re paullo diligentius diſceptemus. Fuit is Clemens Romanus, Fauſtini filius, familia ſenatoria. Pontificatum Maximum annos IX. & menſes VI. totidemque dies obtinuit. Scripta plurima reliquiſſe fertur; in his Liturgiam; Petri, & Appionis diſputationem; Recognitionum libros; ad Jacobum, & Corinthios Epiſtolas; Encyclicas; præterea libros octo Conſtitutionum Apoſtolicarum, quibus adjunguntur Canones Apoſtolorum. De reliqua ſcriptura alii vide-

viderint. Mihi de Canonibus, & Constitutionibus Apostolicis erit inquirendum, veri ne, germanique partus sint, an suppositi; tum recte ne, an perperam istiusmodi collectio Clementi tribuatur. Sunt qui affirment, & Clementem collegisse, & collectioni huic nihil falsi inesse. In his Carolus est Bovius, Episcopus Ostunensis, Franciscus Turrianus, ac Thomas Stapletonus, qui in Def. Eccl. auct. lib. II. cap. II. contendit, earumdem Constitutionum librum *spiritu Apostolico plenissimum esse*. Et in princ. fid. doctr. contr. V. q. II. art. V. *nullam rationem obstare quin, si præsens Ecclesia referret has Constitutiones Apostolicas, a Clemente editas, in Canonem Sacræ Scripturæ; nos eas pro Canonicis admittere debeamus, æque atque Epistolam Jacobi*. Hæc eadem sensisse Alanum apparet, qui dial. III. cap. V. multis in hanc ipsam rem disputat. *Summo*, inquit, *Dei beneficio Clementis διατάξεις, & Cyrilli κατηχήσεις, multis seculis recondita, ad reprimendam Magdeburgensium, & Apologeticorum istam contra Sanctos insolentiam, in lucem prodierunt. Quorum certe testimonia, etiamsi alia deessent, homini non nimis præfracto, ad hanc totam, qua de agitur, quæstionem sufficere possent*. Sed viros istiusmodi, quamquam sint illi quidem copia doctrinarum excultissimi, insigniter deceptos esse, hominum doctissimorum auctoritatibus, ac firmissimis rationibus ostendam. Quod pertinet ad auctoritates, Baronius ad Ann. XXXII. 6. XVIII. cum sibi ex libris hisce de Maria Ma-

gda-

gdalena quædam objecisset, tamquam alia a Maria Lazari sorore: *Uno verbo*, inquit, *his liberari possemus, si apocryphum esse librum exciperemus. Sane quidem, si hæc dicta sunt a Clemente, quomodo ea latere potuerunt tot antiquos Patres, qui de ea re scripserunt? Cum præsertim tanti Auctoris præcipua fuerit auctoritas in Ecclesia; ut, licet ejus Epistola ad Corinthios scripta, penitus exciderit, tamen, quod sæpius citata reperiatur, pæne reviviscat integra in fragmentis*. Gabriel Albaspinæus Obser. Eccles. lib. I. cap. XIII. p. XXXVII. non tantum apocryphos Clementis libros censet, sed hos præterea, qui aliter sentiunt, insimulat stultitiæ. *Certe*, inquit, *si quis esset, qui Canones Apostolorum*, & *Divi Clementis Constitutiones, Apostolorum auctoritate sanctitas, publicatasque certo affirmaret, imperitus censeretur. Nam qui antiquarum consuetudinum gnari, quo quidque tempore, aut loco observari desitum est, aut mutari cæptum norunt, de iis ne quidem dubitare possunt*. Quæ deinde ille pluribus confirmat; & nos etiam post paullo confirmabimus. Nec mihi deest auctoritas viri omnium doctissimi, Petavii; nec gravissima testimonia Bellarmini, Jacobique Davii Perronii, amborum Cardinalium, quorum loca fideliter excerpsi. Ac Petavius quidem ad Epiphanium in expositione Fid. pag. CCCXXXXIX. & CCCLX. aperte *Pseudo-diataxin* Clementis vocat. & in Dogm. Theolog. tom. II. lib. I. de Trinit. cap. III. §. VII. pag. XV. *Poterat*, inquit, *ante omnes alios*, nempe Athenagoram, Tatia-

tianum, Theophilum, Irenæum, *vetustatis unius nomine, commemorari Clemens Romanus; siquidem germana essent, quæ illius inscripta nomine circumferuntur, sed non sunt. Hic igitur in Constitutionibus Apostolicis ridiculum nescio quid, & hæreticum posuit.* Perronii sententia lib. II. cap. I. de Eucharist. p. CLXXIV. legitur; cujus hæc sunt verba de Constitutionibus. *Hoc opus*, inquit, *a multis gravibus auctoribus veteris ac recentioris memoriæ in dubium vocatur. Epiphanius hæres. Audian. libri meminit id nomen præferentis; atque multos suo tempore in dubium revocare. Se vero eum nequaquam rejicere. Synodus Constantinopoli in Trullo, multis post Epiphanium temporibus sub Justiniano Rhinotmeto habita, opus condemnat. Photius in Bibl. cod. CXIII. ipsa illa Synodo recentior, vix Arianismo purgari posse ait. Quod suspicari cogit, librum hunc vel non eumdem esse cum eo, qui Epiphanii tempore censebatur; vel certe ab Arianis postea corruptum, adulteratumque fuisse. Sane multa apud veteres inde descripta reperiuntur, quæ cum iis quæ nunc circumferuntur, exemplaribus non congruunt. Cardinalis Bessario Marco Ephesio Sixt. Senen. in Biblioth. Sancta quemdam ex his Constitutionibus locum objectanti, respondet, Opus esse apocryphum.* Idem etiam lib. I. Replic. cap. XXIV. scribit: *Quæ Clementis nomine Apostolicæ Constitutiones circumferuntur, non sunt ejus fidei ut in rebus ad religionem pertinentibus, auctoritatem habeant decisivam; sive enim ab initio Clementis nomine suppositus, sive ab hæreticis postea interpolatus, atque adulteratus fuerit*

hic liber, constat suspectam esse ejus auctoritatem. Ea autem quæ affert Bellarminus, ita perspicue ostendunt fictas, suppositasque istiusmodi Constitutiones esse, ut nullus dubitationi locus relinqui videatur. Afferam ego verba ejusdem Bellarmini, quæ si prolixius a me recitari aliquis opinetur, rei magnitudini id tribuendum putet. Is igitur in lib. de Script. Eccles. in Clemente, cum hujus Recognitiones inter apocrypha retulisset, de Constitutionibus hæc subjicit. *De libris*, inquit, *Constitutionum Apostolicarum, quæ Clementi auctori tribuuntur, idem fere judicium fieri debet, ac de libris Recognitionum.* Deinde addit *Multa in illis utilia sunt, & a Græcis veteribus magni fiunt; sed in Ecclesia Latina nullum fere nomen habere, ipsosque etiam posteriores Græcos in Concilio Trullano Can. II. improbare has Constitutiones, ut ab hæreticis depravatas. Audio, Aethiopes his Constitutionibus uti, ut vere Apostolicis, & ea de caussa in erroribus versari circa culcum Sabbathi, & diei Dominicæ, & circa ministrum sacramenti Baptismi, & in aliis quibusdam dogmatibus. Nam lib. VII. cap. XXIV. jubent servari diem & Sabbathi, & Dominicæ; & lib. V. Constit. cap. X. prohibetur absolute, ne Laici baptizent; & lib. VI. Cap. XV. jubent rebaptizari eos, qui baptizantur ab hæreticis, ea de caussa, quia hæretici non sunt Sacerdoces. Ac ne forte objiceretur, quod Philippus Diaconus baptizabat, ut dicitur Act. VIII. in iisdem Constitutionibus lib. VI. cap. VII. dicitur, Philippum, qui baptizavit Simonem Magum, fuisse Apo-*

stolum

ftolum; *quod manifeste falsum est*. *Habentur in iisdem Constitutionibus alia non pauca*, *quæ abhorrere videntur a veritate*; *ut quod lib. III. cap. II. quartas nuptias appellent manifestam fornicationem*; *lib. V. cap. VI. distinguant Mariam Magdalenam a Maria sorore Lazari*; *lib. VIII. cap. XIV. Jacobum fratrem Domini*, *velint esse Apostolum ex duodecim*; *& lib. eodem cap. XXVI. XXVII. & XXVIII. velint imponi manum Subdiacono*, *& Lectori*, *& ipsi etiam Diaconissæ*, *dum ordinantur*; *& lib. eodem*, *cap. XXXII. dicant*, *Exorcistas non ordinari*; *& cap. XXXVIII. dicant*, *ancillam soli domino obsequentem recipi*; *si cum aliis intemperans fuerit*, *rejici*. Hi igitur, quos hactenus commemoravi, si libros Constitutionum Apostolicarum, sub nomine Clementis, pro dubiis, incertis, apocryphis, falsis, corruptis, adulteratis, nec ullius fidei, vel auctoritatis in rebus ad religionem pertinentibus esse affirment, bono etiam jure, e Canonum, & Constitutionum Apostolicarum numero ipsi deturbabimus, neque ex iis Juris Canonici originem repetemus. Neque hoc loco omittam Humberti Cardinalis testimonium, Sylvæ Candidæ Episcopi, qui in Disputatione de jejunio Sabbathi contra Nicetam anno M L. apud Gratianum dist. XVI. Can. III. hæc habet: *Et hoc asserere conaris ex apocryphis libris*, *& Canonibus pari sententia Sanctorum Patrum repudiatis*. *Nam Clementis librum*, *idest Petri Apostoli Itinerarium*, *& Apostolorum Canones numerant Patres inter apocrypha*, *exceptis L. Capitulis*,

quæ decreverunt orthodoxæ fidei adjungenda. Unde nos quoque omne apocryphon rejicientes, dedignamur audire eorum fabulosas traditiones, quæ non sunt ut lex Domini. Ex quibus verbis id arbitror animadvertendum, Humbertum libros Constitutionum, & Itinerarium, quod vocant, Petri, pro iisdem habere, contra ac fecit Bellarminus; & a Gelasio inter apocrypha relatum putare. Id si verum est, apparet seculi V. anno XCIV. ab Ecclesia Romana inter apocrypha relatas hasce Constitutiones Humbertum existimasse. Hanc enim ejus sententiam verba illa, quæ supra recitavi, jam videntur indicare. *Pars sententia Sanctorum Patrum repudiatis*. Porro ante Gelasii tempora satis constat, nullam mentionem apud veteres harum Constitutionum Apostolicarum inveniri, sub nomine Clementis editarum; non apud Hieronymum in Catalogo; ex quo colligitur, illi notas non fuisse; non denique apud alium quempiam Latinorum; quod tamen fieri omnino debuisset, si Clemens edidisset. Video quidem, Epiphanium, qui floruit seculi IV. anno LXXV. illarum meminisse, librorum suorum multis locis; sed hunc eumdem etiam video hæresi LXX. §. X. dubiæ fuisse fidei apud multos affirmare. Quinimo Petavius ac Dallæus, quod multa in Constitutionibus ab Epiphanio commemoratis, his contraria, quas Bovius ac Turrianus memineunt, inveniantur, contendunt non easdem esse Epiphanii & Bovii Constitutiones. Quod perti-

pertinet ad Cyrilli Hierosolymitani locum; qui in Catechesi XVIII. pag. CCXIII. fabulam Phœnicis ex libro Clementis V. Constitutionum Apostolicarum affert; quem locum late Bovius enarravit; facilis est responsio, si dicamus, eam fabulam in vera, germanaque Epistola priore Clementis ad Corinthios inveniri, unde illam sumsit auctor Catecheseos. Quamobrem Rigaltius in obs. ad lib. Tertull. de Resurrectione inde colligit, alium Epistolæ a Constitutionum auctore omnino esse: *Etsi*, inquit, *ejusdem Phœnicis historia exemplum reperiatur etiam in Constitutionibus supra citatis, tamen ex earum cum Epistola Clementis comparatione hoc videmur assequi, vix esse, ut ejusdem auctoris utrumque opus censeri debeat.* Testimonium alterum, quod ex Athanasio, & Eusebio affertur de libro excerptum, qui διδαχὴ τῶν ἀποστόλων olim appellatus, apud aliquos in usu fuit, communiter tamen pro spurio habitus est, nihil quicquam facit ad Constitutiones. Facile enim est, ex Athanasio ipso intelligere, hasce διδαχὰς ἀποστόλων esse alias ab Operibus Clementis. Nec Eusebius lib. III. cap. XXV. has tribuit Clementi. Nam in aliis locis, quibus locis de spuriis Clementis, & scriptis genuinis agit, hasce διδαχὰς ἀποστόλων non tribuit Clementi. Quattuor igitur primis seculis verum est, apud Græcorum neminem mentionem ullam Constitutionum Apostolicarum factam inveniri. Mitto alia testimonia & auctoritates hominum gravissimorum; in

his

his Antonii Augustini, qui pluribus in hanc ipsam rem acute & solide, nempe ut solet semper, disputat Dialogo I. lib. I. Venio nunc ad rationes; in quibus afferendis (sunt enim plurimæ) modum adhibebo; ne & vobis molestus sim; & ut cetera citius expediam bene multa, quæ supersunt. Primum igitur hoc quæro, si istiusmodi Constitutiones Apostolorum sunt, cur neque Græci, neque Latini, cum aliis una Apostolorum scriptis, inter Canonicas non receperint Scripturas? quod fieri omnino oportuisset, si revera essent Apostolicæ. Aliquid enim Apostolorum esse, & non relatum esse in Canonem Scripturæ, Theologi hoc ajunt, in numero contradicentium oportere collocari. Hoc eodem argumento usum esse video Bellarminum de Scriptor. Eccles. in Petro, in rejicienda Christi quæ scripta esse dicitur ad Abgarum Epistola. *Ea*, inquit, *numquam fuit admissa ab Ecclesia inter Scripturas Canonicas; inter quas sine dubio admissa fuisset, si ab ipso Domino scriptam fuisse constaret*. Deinde in libris hisce mentio facta est controversiæ Paschalis; quæ ramen controversia orta in Ecclesia est seculo secundo, ut superiore Enarratione demonstravimus; ob quam caussam Concilium coactum est. Itaque consequitur, post seculum saltem secundum, auctorem Constitutionum extitisse; neque omnino esse Apostolorum. Porro cujus amentiæ esse dicam, quod lib. VII. cap. XXXXVII. legitur? *De Episcopis*, inquiunt, *qui*

qui a nobis, dum viximus, ordinati sunt, certiores vos facimus. Etiamsi diem supremum suum Apostoli obiissent, fari tamen, ac loqui poterant; Canonesque condere, & Constitutiones. Hæc omnia ostendunt & inscitiam auctoris, & hunc ipsum, post obitum Apostolorum, jam vixisse. Præterea qui unquam fieri potuit, ut Apostoli, si Constitutiones hasce condidissent, in his negarent, Christum Dei filium, Deum esse, quem tota vita, sanguine etiam talem prædicassent? Atqui lib. VI. cap. VI. hæc leguntur: *Alii ex iis* (nempe hæreticis) *suspicantur, ipsum Jesum esse Deum super omnia.* Quæ non Apostolorum voces sunt, sed eorum, qui vel Ariani, vel Photiniani, vel Ebionæi essent. Quibus rebus Petavius adductus tom. II. Theol. Dogm. pag. XV. pronuntiavit, *Clementem ridiculum nescio quid & hæreticum de Trinitate posuisse, lib. II. cap. XXVI. Nam Episcopum in Ecclesia instar Dei Patris esse ait; Diaconum itidem ut Christum, qui Patri adsistit, & in omnibus ministrat; qua, si Christus ut homo est, consideretur, non improbe dicta videri possunt. sed pestilens est quod addit, Diaconissam, figuram Spiritus Sancti habere; qua nihil sine Diacono facere debeat, aut loqui; quemadmodum neque Paraclitus a seipso aliquid loquitur, aut facit, sed Christum glorificans, voluntatem illius expectat. Quod quidem Macedonianum pus, ac venenum sapit. Photius de Clementis Operibus agens cod. CXIII. in Constitutionibus asserit, quædam inesse Christianæ impietatis vestigia, quæ nonnisi violen-*

violenter excusari possint; *cujusmodi iste locus fuerit, quem adduximus, neque alius modo ad similem labem implicatus occurrit.* Illa ridicula, ac vana omnino, quæ præcipiuntur in celebratione Euchatistiæ lib. VIII. cap. XII. *Duo Diaconi ex utraque parte altaris teneant flabella ex tenuibus membranis, aut ex pennis pavonis, aut ex linteo, ut parva animalia volitantia abigant, ne in pocula incidant.* Quid deinde hæc, quæ lib. II. cap. LVII. inveniuntur? quo loco de libris suis legendis sic præcipiunt Apostoli: *Deinde*, inquiunt, *Acta nostra legantur; item Epistolæ Paulli cooperarii nostri; & postea Diaconus, aut Presbyter legat, quæ ego Matthæus & Johannes tradidimus vobis, & quæ Paulli cooperarii nostri Marcus & Lucas acceperunt, & reliquerunt vobis.* Numnam hæc vobis videntur esse Apostolorum, an potius hominum otiosorum turpissime mentientium? Johannis Evangelium tum demum scriptum est, postquam is Pathmo revocatus est, nempe a Christo nato anno LXXXXVII. quo tempore plerique omnes Apostolorum diem obierant. sed alia quædam afferamus. Lib. VI. cap. VI. Ebionæorum commemoratio fit; qui tamen ex Epiphanio & Baronio, eversis Hierosolymis, tum demum exstiterunt; quo tempore omnino constat, Petrum, Jacobum, Paullum, & alios ex Apostolis vita functos; qui tamen in libris hisce, tamquam Constitutionum conditores inducuntur. Versus Sibyllini de Resurrectione lib. V. cap. VI. reci-

tan-

tantur, cum Opera Sibyllina sub Antonino Pio, & Marco Aurelio, hoc est, XXX. aut XL. annis post omnium Apostolorum obitum, conficta demum sint. Postremo lib. VI. cap. XXIV. traditur, *Romanos in Deum credidisse, & a Deorum multitudine atque injustitia discessisse*; quod tantum contigit seculo IV. Constantino imperante. Arbitror ex his satis constare, non esse has Constitutiones Apostolorum, nec collectas a Clemente; ac de hoc quidem, quod eas non a Clemente, sed ab ipsis Apostolis patroni Constitutionum scriptas dicunt; Clementis vero, tamquam ministri, ejusque qui ad Episcopos, & Ecclesias detulerit, meminerunt; quemadmodum traditur lib. VI. cap. XIV. & lib. VIII. cap. IV. Deinde quod nec Epiphanius, nec Athanasius, aut Eusebius unquam Clementi tribuunt; postremo quod ne ipsi quidem Clementi in ejus Epistola priore ad Corinthios vera, germanaque cognitæ Constitutiones illæ fuerint; non postea Irenæo, Athenagoræ, Justino, Clementi Alexandrino, Tertulliano, Origeni, Cypriano, Dionysio, aliisque, quos longum esset commemorare. Sed jam de Canonibus, qui dicuntur Apostolorum, videamus. Eos Franciscus Turrianus, doctus vir, ac pius, adversus Magdeburgenses Centuriatores, singulari edito opere, defendit; Lambertusque hunc secutus; alii. Sed, quod Græco est in proverbio, posteriores cogitationes esse meliores; sic posterior ætas certiora de

G his

his Canonibus, illorumque numero constituit; ut feliciores nos omnino simus, tempotibus his nati, quam multi ex majoribus nostris. Igitur in re satis disputata paucis me expediam. Ac primum convenit inter eruditos, hos Canones nec Apostolis, nec Clementi, ur illorum amanuensi, posse adscribi. Si enim Apostolos auctores habent, cur Canonicis Sanctarum Scripturarum libris non censentur? Cur ætatis illius Patres prorsus ignorarunt? vel si noti illis cognitique jam fuere, eosque crediderunt ab Apostolis constitutos; quare usi non sunt illorum auctoritate in difficultatibus gravissimis; easque ipsorum vi ac pondere non compressere? Deinde siquis sit, qui Canones hos perlustret, ita clara omnia & explicata inveniet, ut de illorum sensu atque potestate nulla dubitatio oboriatur; cum tamen tertio, & quarto seculo maxima contentione disputata sint. Postremo, ut plurima alia omittam, ea nunc in his Canonibus leguntur, quæ plane tempotibus Apostolorum fuere ignota; neque cum ætatis illius moribus ac disciplina convenire possunt. At Damascenus Divinis Libris censuit. Verum: sed Baronius nimis inconsulte fecisse ait. At Synodus Trullana, Apostolorum esse pronuntiavit, Justinianus, Scholasticus, alii. Certe: sed Synodus Romana Episcoporum LXX. sub Gelasio I. Pontifice, Romæ habita, retulit inter apocrypha; quod tradit Gratianus Can. III. dist. XV. cujus auctoritas anti-

antiquissima, & Synodi, & Pontificis sapientissimi ceterorum omnium auctoritatem superat, deteritque. Vim, roburque addit Isidorus Hispalensis, qui seculi VII. anno XXXIX. extremum diem clausit; cujus Gratianus meminit in Can. Canones, dist. XVI. *Canones*, inquit, *qui dicuntur Apostolorum, seu quia eosdem nec Sedes Apostolica recepit, nec Sancti Patres illis assensum prebuerunt, pro eo quod ab hæreticis sub nomine Apostolorum compositi dignoscuntur; quamvis in eis utilia inveniantur. tamen ab auctoritate Canonica, atque Apostolica eorum gesta placet esse remota, atque inter apocrypha deputata*. Sed hæc fortasse temporibus hisce eruditis nimia sunt, quibus admotæ faces ab hominibus doctissimis tenebras diffiarunt plurium seculorum. Sequitur de numero. Ut paucis rem absolvam, hoc video, Ecclesiam Orientalem Canones LXXXV. dumtaxat numerasse, ac religiosissime coluisse. Id facile intelligitur e Scholastici collectione, & Synodo Trullana. Et omnino quicunque ex Græcis Jus Canonicum tractarunt, nec plures, nec pauciores censuerunt. Quod pertinet ad Latinos, constat, sententiam Humberti Cardinalis, Sylvæ Candidæ Episcopi, Leonis IX. Legati, cujus supra meminimus, ab doctissimis quibusque accipi ac probari; quæ etiam a Gratiano commemoratur. *Clementis*, inquit, *librum, idest, Petri Apostoli Itinerarium, & Apostolorum Canones numerant Patres inter apocrypha, exceptis capitulis L. qua decreverunt orthodoxæ fidei*

tractatores adjungenda. Hanc etiam Ivo refert, sed pro, *Orthodoxæ fidei tractatores*, habet, *Orthodoxis regulis*; aptius. Sic in corpore Canonum ex Dionysii Exigui interpretatione, & in Isidori Mercatoris collectione L. hi Canones duntaxat inveniuntur. Idque Gratianus ac veteres collectores referunt; item Romanus in libro Pœnitentium, & Ansegisus lib. I. Capitularium Caroli. Ceterum de antiquitate Canonum istorum, cum tam multa ab aliis dicta sint, nil ego dicam. Verba Albaspinæi tamen afferam, hominis gravissimi prudentissimique, quæ pluribus non satisfecerunt. Ea autem leguntur lib. I. Observ. XIII. *Sunt tamen*, inquit, *illi Canones, Constitutionesque antiquissimæ; multaque in illis excellentissimæ, & magni ponderis continentur. Nec dubito, quin olim Græcæ Ecclesiæ pro legibus, Manuali, Pontificali, Rituali, ut vocant, ac codice fuerint. Satis enim constat, nil quicquam in iis reperiri, quod Ecclesiasticæ quatuor primorum seculorum disciplinæ consentaneum non sit. Quod attinet ad Canones, existimo eos ita appellatos esse ab antiquitate; nam cum eorum aliquot ab Apostolorum successoribus, qui teste Tertulliano de præscription. Apostolici viri nominabantur, facti essent; Apostolicorum primum Canones; deinde nonnullorum Latinorum ignorantia, aliquot litterarum detractione, Apostolorum dicti sunt*. Pernegant initio, Canones hosce, & Constitutiones a Græcis habitas pro legum codice, ac rerum Manuali; idque inde intelligi, quod his doctrinæ capita contineantur,

tur, quæ prorsus sint contraria doctrinæ illorum & institutis. Aperte hoc demonstrari vel Canone illo Sacræ Scripturæ, qui in ultimo Canone commemoratur. Deinde hoc postulant, si ante Synodum Nicænam extitit is legum codex, cur Patres Ancyrani, Neocæsarienses, Nicæni, vel Antiocheni aut codici Canonum Ecclesiæ universæ non attexuerunt, aut saltem mentionem aliquam hujusce illustris antiquitatis monumenti non fecere? Postremo si codex ille legum a viris Apostolicis editus fuit, & ab Episcopis sancitus ante Concilium Nicænum, cur a Gelasio, & ab Episcopis LXX. inter apocrypha fuit relatus? Quod pertinet ad partem hanc, eos Canones non uno tempore conditos fuisse a viris Apostolicis, sed alios primo seculo, secundo autem alios, ac deinceps; somnium appellant. Canonum eorumdem implorant fidem, ex quorum lectione facile cognoscatur, non plures sibi succedentes auctores eos Canones habuisse, sed unum, eumdemque; scilicet Apostolorum nomen, ut voluit, qui consarcinavit. Canon est XXVIII. contra Simoniacum; is habet Petrum auctorem. Verba hæc sunt: *Dejiciatur & ipse & ordinator ejus, & a communione modis omnibus exscindatur, ut Simon Magus a me Petro.* Est item alius, nempe XXXIX. his verbis: *Non enim dixit nobis* (nempe Apostolis) *Dominus, In morte mea baptizate, sed Euntes docete omnes Gentes, baptizantes* &c. Postremo, ut alii omittantur, est Canon LXXXI. in

in quo de servo sermo est, cujus hæc sunt verba: *Qualis noster quoque Onesimus visus est*. Ex quibus intelligitur, id consilium fuisse ejus, qui conscripsit, ut venditaret nomine Apostolorum, non Apostolicorum virorum, quemadmodum Albaspinæus existimavit. Hæc pluribus persecuti sunt Dallæus, Usserius, Rivetus, Melchior Canus, ut mihi nil necesse sit in hac re diutius immorari. Ut Juris igitur Pontificii historiam persequamur, reliquæ collectiones sunt expediendæ, quæ & variæ, & multæ sunt. sed, ut facilius eæ intelligantur, de multiplici, utilique ratione colligendi, pauca quædam prius dicam. Quinque autem modis Jus potissimum posse colligi, & revera adhuc collectum esse ab optimis quibusque, omnino video. Primum genus est, cum unius, aut plurium Conciliorum Canones colliguntur & enumerantur, eo ordine, quo in Conciliis editi sunt, temporis retenta ratione, ac serie numerorum. eaque collectio vel Corpus, vel Codex Canonum appellatur; de qua supra demonstratum est. Græci *βίβλον κανόνων*, vel *ἀκολουθίαν κανόνων*, hoc est, seriem, codicem, consequentiam, solent nominare. Secundus modus colligendi is est, cum una cum Canonibus acta colliguntur atque recitantur. Ejus Socrates lib. I. Hist. Eccles. cap. V. meminit. Tertius porro, cum Canones plurium Conciliorum, quæ ad unam eamdemque rem pertinent, sub uno eodemque titulo, & inscriptione collo-

can-

cantur. Idque duplici ratione fieri consuevit. aliquando enim multorum Conciliorum Canones, qui ejusdem potestatis sint, & in eodem versentur argumento, titulo uno comprehenduntur, iique citantur tantum, verba non recitantur; & istiusmodi collectio Breviarium nuncupatur, quale Cresconii est; de quo suo loco. Aliquando & citantur Canones, & verba recitantur Canonum illorum, quibuscum convenit, & id appellant Canonum Concordiam; cujus rei exempla deinceps proferentur. Quarto autem modo hoc fit, ut & citentur Canones, & verba recitentur, deinde etiam Leges Imperatoriæ adjiciantur, quæ consentiunt cum Canonibus; & hanc collectionem appellant Nomocanonem; qua in re Photius & Scholasticus excelluerunt. Quintus tandem modus hic est, cum, veluti acervo quodam, & Canones, & Leges, & Epistolæ Pontificum Decretales, Patrum denique sententiæ certis quibusdam titulis concluduntur; cujus rei exempla ac testimonia abunde suppetunt. His itaque expositis de modis colligendi, ad hos qui collegerunt, nunc deveniamus. Collectionem itaque Nicænam, ac Dionysianam Fulgentii Ferrandi collectio excepit; qui Justini ætate, ac Justiniani floruit, & in Ecclesia Carthaginiensi Diaconus fuit, ut ex Chronicis apparet Victoris Tunnunensis. Cum Fulgentio Episcopo Ruspensi vixisse diu fertur, eumque præceptorem habuisse. Ejus plures eximii viri

me-

meminerunt. In his Facundus Episcopus Hermianensis, & Cresconius in præfatione Breviarii, quo loco, Reverendissimum Carthaginis Ecclesiæ Diaconum, Fulgentium appellat, ac deinde, virum sapientissimum. Plura hujus scripta veteres commemorarunt; Paræneticum ad Reginum; Epistolam ad Anatolium, duas ad Ruspensem, unam item ad Eugypium Abbatem, alia. sed ex omnibus maxime celebratur Canonum collectio, de qua nunc sermo nobis est. Hanc collectionem, cum Cresconii Breviario, primus Pithœus edidit. Edita deinde cum Codice Canonum Ecclesiæ Romanæ. Porro Fulgentius hoc opere Canonum consequentiam, quam appellant, non persequitur, quemadmodum Dionysius, sed, habita ratione rerum, Canonicam disciplinam capitibus CCXXXII. conclusit, ac singulis capitibus Canones subjecit, ac Decreta nihil diffidentia. Excipit Ferrandum Johannes Antiochenus, Presbyter; Scholasticus nuncupatus, ob eam rem scilicet, quod in Foro, litium patronus, caussas oraret. Id intelligitur ex Agathia, quem Suidas Scholasticum vocat; quique de se lib. I. Historiarum hæc habet verba, sic latine versa: *Agathias mihi nomen est; Mirrina patria; Memnonius pater. Ars, quam profiteor, Jura Romana, & Judiciorum certamina.* Fuit is Presbyter initio, & Apocrisiarius ex eorum numero, qui in Novella VI. cap. II. commemorantur; deinde Justiniani Imperatoris favore

crea-

creatus Patriarcha Constantinopolitanus. Hujus Opera duo circumferuntur, Canonum Collectio, & Nomocanon; quorum alterum cum Presbyter, alterum cum Patriarcha esset, edidit. In Collectione, Conciliorum omnium Canones, qui codice Ecclesiæ universæ continebantur, collocavit, & in L. titulos digessit; eosque, qui ad idem argumentum pertinerent, capitibus iisdem complexus est. Isque Græcorum omnium princeps Canones Apostolicos LXXXV. Collectioni suæ instruit. Hanc indicare, & Canonum Concordiam appellare creditur Nicolaus I. cum ad Photium, Patriarcham Constantinopolitanum hæc scripsit: *Quomodo non sunt penes vos Canones Sardicenses, quando inter L. titulos, quibus Concordia Canonum apud vos texitur, ipsi quoque reperiuntur?* Ceterum Collectionis hujus compendium quoddam est Nomocanon; in quo integri Canones prætermittuntur, sententia tamen ac numero indicatis; quibus concordes Leges, τὰ συνϑῆκα νόμιμα, præcipue autem Novellas Justiniani, attexuit Scholasticus. Atque hæc Opera magni apud Græcos usus, & auctoritatis initio fuere; sed postquam Photii prodiit Nomocanon & plenior, & uberior, memoria illorum propemodum interiit. Res nunc ipsa postulat, ut de Martino Bracharensi, antequam Enarrationi huic finem imponamus, ordine disceptemus, sed paucis. Fuit is autem Pannonius natione, non Græcus, ut Garsias Loaysa existimavit; ac primum Du-

 mien-

mienfis Monafterii Abbas, deinde Epifcopus Brachatenfis. Domo in Orientem profectus, adeo bonis litteris, ac difciplinis operam navavit, ut brevi doctiffimis quibufque vel par effet, vel anteferretur. Porro ex Oriente in Gallæciam cum trajeciffet, Suevos ab Ariano errore ad Catholicæ religionis veritatem traduxit. Plurima fcripfiffe Ifidorus Hifpalenfis, ac Miræus prodiderunt; at libros de Virtutibus, & Epiftolarum, laudibus potiffimum cumularunt, & Canonum Collectionem, quam ex Græcis Synodis adornavit. Hanc autem Collectionem temporibus fere iifdem prodiiffe, quibus Dionyfiana in Urbe prodiit, eaque Carthagine, quæ Ferrandi eft, non pauci meminerunt; fed hæc ita accipienda funt, ut utroque illorum pofterior Martinus habeatur. Ferrandus enim anno DLI. vita exceffit, ut Facundus Hermianenfis memoriæ tradidit: Dionyfius autem per ipfa initia Imperii Juftinianæi, feculique fexti anno fere XXX. verfionem fuam curavit, aut citius fortaffe; at Martinus, fi XXX. annos exegit in Hifpania, & anno DLXXIII. ut Baronius auctor eft, vel DLXXX. ut Dallæus, diem obiit, anno XXXXIII. vel L. venit in Hifpaniam. Iifdem autem cauffis permotum Bracharenfem, quibus Dionyfius, collegiffe apparet, nempe multis, magnifque incommodis antiquæ verfionis; quod is in præfatione pluribus oftendit, quam operi præmifit. Ceterum Collectionis partes

tes duæ sunt. Altera eos Canones complexus est, qui ad personas, res, ritusque Ecclesiæ referuntur: altera autem eos, qui ad Laicos, quos vocant, pertinentes res continent; quod ipse in præfatione item indicat, cujus hæc sunt verba. *Id primum*, inquit, *observans, ut illa, quæ ad Episcopos, vel universum Clerum pertinent, una in parte conscripta sint; similiter & quæ ad Laicos pertinent, simul sunt adunata; ut de quo capitulo scire aliquis voluerit, possit Clericus invenire*. Duæ memorantur Collectionis hujus editiones, vetus una, quam omnes Conciliorum Collectiones exhibent; nova altera, quam se Garsias ait in Conciliorum Hispaniæ Collectione ex antiquis MSS. edidisse. Neque id postremo arbitror negligendum, ante Antonii Democharis editionem Decreti Gratiani, Collectionem hanc Martini Bracharensis citati ita consuevisse, quasi Martini Pontificis Romani, qui multis post annis floruit, illa esset. De qua re & Contius, & Demochares meminerunt; & late Antonius Augustinus Dialogorum lib. I. Dialogo X. XI. & XII. sed hæc hactenus. Cetera, quæ ad rem pertinent, deinceps expendemus.

D I X I.

DE JURE PONTIFICUM

UNIVERSO ACROASIS III.

SEQUITUR nunc, ut ad Cresconium veniamus, deque Collectione illius paucis disputemus. Episcopus Africanus fuit, ac Leonrii Imperatoris floruit temporibus. Res in Africa a Johanne Patricio, duce strenuo, atque eximio, gestas, carminibus descripsit; quamobrem viris ætatis suæ eruditissimis annumerari meruit. Ejus in Jure Canonico Opera duo memorantur; alterum quod Canonum Breviarium appellatur; quo opere, Fulgentii Ferrandi morem secutus, titulis trecentis, Canonibus Conciliorum citatis, & Pontificum Decretis, verbis non recitatis, Ecclesiasticam disciplinam complexus est. Alterum, quod vel Liber Canonum, vel Canonum Concordia nuncupatur, qua parte, titulis iisdem & ordine retento, Canones ac Decreta non modo citantur, sed

sed ἐν πλάτει etiam recitantur. Et quoniam magna similitudo est inter Cresconii Breviarium, & Fulgentii Ferrandi, fieri consuevit, ut huic illud adjiciatur in pluribus editionibus; ex quibus illa maxime commendatur, quæ Divione anno a Christo nato MDCXLIX. Petri Francisci Chiffletii studio ac labore adornata est. Illud etiam de Collectione hac arbitror animadvertendum, principem Cresconium, Pontificum Romanorum Epistolas Decretales inter Canones retulisse; quem morem alii deinceps non pauci tenuere. Hanc Collectionem Ecclesiæ Orientalis codex mox excepit; qui in Concilio Sexto Oecumenico Trullano anno DCLXXXI. confirmatus esse dicitur. Conflatus autem est ex codice Canonum Ecclesiæ universæ, iisque additionibus, quæ Canone secundo quini sextæ Synodi commemorantur. Isque est codex ille, quem Johannes Tilius ex Bibliotheca Canonicorum Divi Hilarii Pictaviensis Græce edidit; deinde etiam Elias Ehingerus, ad quem Zonaras & Balsamo interpretationes suas attexuerunt. Id factum est in hoc Codice, ut in eum primum Patrum sententiæ conjectæ sint, quemadmodum in Cresconii libro de Epistolis Pontificum contigisse diximus; nisi quod antea Canones Basilii suo Nomocanoni Scholasticus adjecerat. Porro sub idem fere tempus, quo codex Orientalis confirmatus est in Synodo Nicæna secunda, Jus Canonicum in Occidente incrementa non

exi-

exigua, progressusque cepit. Etenim Hadrianus Pontifex Carolo Magno Imperatori Canonum Collectionem, & Epistolarum misit, quam confecerat Exiguus, de quo dictum est, ut Ecclesiæ Occidentales ex illa regerentus; quo tempore probabile est, hanc Collectionem in Germaniam transiisse. Aliam deinde Hadrianus adornavit, ex Canonibus Græcis, Latinisque, ac Synodis Romanis, & Epistolis compluribus, quam anno a Christo nato DCCLXXXV. Cal. Octobr. tradidit Ingelramno. Hanc Ludovicus Jacob a S. Carolo in Bibliothecæ Pontificiæ lib. I. in Hadrian. Vita, Conciliorum volumen appellat, ac maxime commendat. Et quoniam per hæc tempora Leges latæ pluses ad Ecclesiam pertinentes, a Carolo Magno Imperatore, iisque, qui post hunc imperium tenuerunt, quas Ansegisus, Abbas Lobiensis, & Benedictus Levita collegerunt, de iis ordine etiam videamus. Victis Longobardis, Imperium Carolus adeptus est, sub seculi noni initium. Armorum, ac Litterarum laude floruit; quodque hanc gloriam superat, rei Ecclesiasticæ curam magnam gessit; quemadmodum de eo scriptores pluses prodiderunt; in his Rhegino, Abbas Prumiensis, in Chronico. Maxime celebratur Synodus Francofurtensis, quæ, Carolo adnitente, per Pontificem indicta est, in qua summus Latriæ cultus, sacris Imaginibus exhibendus, qui a Græcis in secunda Nicæna Synodo statutus, decretusque putabatur,

pro-

proſcriptus, damnatuſque eſt a Germanis, & Gallis Epiſcopis. Leges deinde multæ conditæ ab eodem de rebus Eccleſiaſticis, deinde a Ludovico Pio, ejus filio, ac Lothario nepote, quæ Capitula, vel Capitularia appellari ſolent. Ea Anſegiſus libris quattuor collegiſſe dicitur. Sigebertus, Monachus Gemblacenſis, hujus meminit in Chronico ad annum DCCCXXVII. his verbis: *Anſegiſus, Abbas Lobienſis, Edicta Imperatorum Caroli Magni, & Ludovici filii ejus, ad Eccleſiaſticam legem pertinentia, duobus libellis digeſſit. Idem eorum etiam Edicta ad mundanam legem pertinentia in duobus aque libellis digeſſit*. Hos deinde libros tribus alii Benedictus Levita auxit, in quos & ſuperiorum Imperatorum, quos memoravimus, Edicta contulit, & alia præterea attexuit; de qua re is meminit in præfatione Collectionis ſuæ. Virum doctum, & optimæ religionis ſtudioſiſſimum, & Pontificum Romanorum fuiſſe, multi tradiderunt. Capita non pauca Collectionis hujus commemorantur in pluribus Conciliis, cujuſmodi Troslejanum eſt, Ticinenſe, Colonienſe. De hac item Antonius Auguſtinus verba facit, de Emendatione Gratiani lib. II. Dialogo X. & ſeq. quibus locis de ordine hæc habet: *Ordinem*, inquit, *noli ab eo expoſcere; contenti ſimus ipſo Collectionis opere, &*, *ut ajunt, quod dat, accipiamus. Omnia fere ſine ulla inſcriptione proponuntur, etiamſi ex aliis libris intelligamus, cujus ſint*. Magnæ auctoritatis Capitularia hæc in Gallia fuiſſe, omnino

constat: eaque obscura & corrupta locis pluribus primus Johannes Tilius restituere conatus est, & mox Petrus Pithœus; cujus rei Miræus, Sirmundus, ac Justellus meminerunt. Qui Justellus de libro etiam memorat Ludovici Pii, cujus hæc est inscriptio: *De Reformatione abusuum Cleri Formula, per Ludovicum cognomento Pium, Romanorum Imperii Imperatorem Optimum, Caroli Magni filium.* Capitulis istiusmodi, de quibus adhuc dictum est, Capitula deinceps accessere, a Carolo Calvo, Rege primum Galliæ, deinde Imperatore, edita; qui patris, avique exemplum secutus, Ecclesiæ rationes tueri & amplificare nequaquam dubitavit; eorumque Capitularia in conventu apud Carisiacum anno DCCCLXXVII. confirmavit. Sed quæ Calvus edidit, recensuit deinde, digessitque vir eruditissimus, Jacobus Sirmundus, quibus etiam addidit aliorum Capitularia, qui deinceps imperarunt; Ludovici nimirum II. Carolomanni, Caroli Simplicis, alia; quæ omnia animadversionibus illustravit. Ceterum id arbitror monendum de Capitularibus, ea a capitibus appellata esse, qua voce ævo illo Leges Regiæ significabantur; quod Sirmundus docuit in præfatione. *In Ansegisi*, inquit, *Abbatis, & Benedicti Levitæ Collectionibus, nuda Regum, ac mera leges sunt, quæ Capitula vocabant.* Capitula autem, seu Capita ob eam rem appellabantur, quod breviter, & capitulatim rem proponerent. Ac barbara ne vox, an Latina

rina illa fit, nil ego quæram ; cum præsertim de hac re Antonius Augustinus multis disputarit. Certe antiquam esse constat, & ante Caroli, Ansegisi, ac Theodulphi tempora in usu positam ; id quod Gregorii II. Pontificis Maximi, qui anno DCCXIV. obtinuit Pontificatum, Capitulare indicat ; cujus rei Ludovicus Jacob a Sancto Carolo in Bibliothecæ Pontificiæ lib. I. meminit. Nunc ordo ipse fert, ut de Isidori Mercatoris Collectione, quæ turbas tot concivit in Ecclesia, disceptemus. Ea porro prodiit initio noni seculi, hominis otiosi, subdolique opera, cujus Christi Ecclesia non indiguit, utpote cui rerum maximarum copia aliunde suppetat; nec fuco ullo egeat, vel mendacio, quæ veris, quæ sinceris, quæ germanis præsidiis abundet. Sed de Isidoro hoc, quis tandem fuerit, vel potius quis non fuerit videamus. Initio certum est, Hispalensem non fuisse, Divum scilicet, etsi id probare videantur Decreti Gratiani Romani emendatores in admonitione Decreto præfixa. Antonii Augustini vera atque aperta sententia est, neminique eruditorum nunc ignota. *Hac collectio, inquit, Isidoro Hispalensi tribui non potest, in qua permulta sunt post ejus mortem conscripta, ut est VI. Synodus generalis, & Concilia Toletana VI. & VII. & cetera ad XIII. in editis, XVII. in veteribus, & Emeritense & Bracharense II.* Hæc Augustinus, & recte, ut semper solet. Isidorus enim diem suum obiit anno DCXXXVI. quemadmodum Redemptus

I Dia-

Diaconus, aliique prodiderunt; ideoque nec Concilii Toletani XI. quod anno DCLXXV. habitum est, nec Concilii VI. quod anno DCLXXXI. meminisse potuit. Præterea satis constat, auctorem hunc post annum DCC. vixisse, cum ex Epistola ad Ethibaldum Regem, Bonifacii, Moguntini Archiepiscopi, quæ scripta est post annum DCCXLIV. non pauca corrasisse appareat. Nonnulli existimarunt, ex Juliani Toletani Chronico, Isidorum Mercatorem, Episcopum Setubensem, Collectionem Epistolarum Decretalium Veterum Pontificum edidisse. Sed Chronicon istiusmodi rejiciunt eruditi viri; affictumque Juliano prorsus arbitrantur. Quidam tandem putant, Monachum fuisse, qui se veteri sanctorum Episcoporum more, Peccatorem appellarit, cum Mercator esset; eumque e solo Iberico, ut Blondellus ait, hebeti ingenio hominem, tabulam, nebulonem emersisse. Quis revera ille fuerit, nullus scit. sed tamen hæc duo certa sunt, Collectionem hanc Isidori Mercatoris, seu Peccatoris, nomine nunc appellari, eamque ut vanam, fictam, falsam ab eruditis omnibus hodie repudiari. Rem ita esse, paucis ostendam, hominum gravissimorum auctoritatibus, & argumentationibus nonnullis commemoratis. Et quod pertinet ad auctoritates, ut Bovii, Salmasii, Usserii, Turrectematæ Cardinalis, Didaci Covatruvias, Christiani Lupi, & aliorum mittam testimonia; quæ recitat Labbæus tomo I. Collectionis Concilio-

ciliorum non prætereo. *Mirum est*, inquit, *viris doctissimis Turriano, Binio, & quibusdam aliis, in tanta eruditionis Ecclesiasticæ luce probari potuisse Decretales illas Epistolas, a quocumque seu Mercatore, seu Peccatore, fabricatas, & antiquis Romanæ Urbis Pontificibus circiter annum Christianæ Epochæ octingentesimum suppositas. Adeo enim perspicacibus viris deformes videntur hoc saltem tempore, ut nulla arte, nulla cerussa, aut purpurisso fucari possint. Eas omnes, saltem plerasque earum, repudiarunt viri eruditissimi quique, tractatores Catholici, Baronius, Bellarminus, Perronius, Contius, Antonius Augustinus, Lorinus, Sirmundus, Petavius, Ducæus, Marca, Bosquetus. ut alios modo, sive antiquiores, sive recentiores, silentio obvolvam.* Addit, *se probare non posse novelli cujusdam studium, qui mala ave ex zelo quidem, sed minus prudenti & considerato, certe non secundum scientiam, easdem abjectas, ac penitus repudiatas defendere aggressus est. Non tali auxilio, nec defensoribus istis indiget, aut unquam indiguit Romana Ecclesia.* Eadem fere Papenbrochius, ac viri summi duo, iidemque Cardinales, Johannes Bona, & Nicolaus Cusanus recitarunt. Venio ad rationes; quæ cum plurimæ afferantur, paucis ego contentus ero. Porro si veræ illæ, germanæque sunt Epistolæ Decretales, ab Isidoro commemoratæ, cur antiquis Patribus, ac Romanis Pontificibus ad nonum usque Ecclesiæ seculum fuere ignotæ? Cur Hieronymo, Eusebio? cur Dionysio Exiguo? qui cum summam diligentiam adhibuisset in

perquirendis veterum Pontificum Epistolis, ut codicem conflaret, eorum nullas attulit, qui ante Siricium Pontificatum Maximum tenuere? Verba hujus recitabo. *Praeteritorum*, inquit, *Apostolicae Sedis Praesulum constituta, quae valui cura & diligentia colligi, & in quemdam redigens ordinem, titulis distinxi compositis; ita dumtaxat ut singulorum Pontificum, quotquot a me praecepta reperta sunt, sub una numerorum serie terminarem*. Deinde qui fieri unquam potuit, ut ii Pontifices, qui duobus, & tribus seculis Codicis Theodosiani editionem praecessere, quibus Isidorus Decretales tribuit, verba Legum Imperatoriarum, & scholia illa, quae exstant nunc ad illum Codicem sub nomine Aniani, tanto ante perspicerent, praeciperent, usurparent in suis Epistolis? qui item, ut Pontificum recentiorum, Patrum, & Conciliorum sententias praecerperent, ac verba ipsa, quibus hi usi sunt posterioribus temporibus? Eodem pertinet, quod in his Epistolis Sanctarum Scripturarum recitatur. Sumta plura sunt ex Vulgata versione; multa etiam ex interpretatione Divi Hieronymi; quae seculis integris posteriora sunt iis Pontificibus, quibus Decretales tribuuntur. Consules citantur in hac Collectione, quorum nulla mentio in Fastorum libris. sermo praeterea est lutulentus, & inconditus, & una eruptione ex bucca eadem maleolente egrediens. Sed loca jam quaedam attingamus, quibus id verum esse plane intelligatur, quod olim Pa-

penbrochius de Collectione hac pronuntiavit, commentum illam esse, fictam, pudendam, supposititiam. In Epistola II. Clementis S. Jacobo inscripta, vestium fit mentio, quibus induti Sacerdotes rem divinam faciant, pallæ, vasorum sacrorum; præterea Ostiarii, Archidiaconi, & aliorum ministrorum, quæ temporibus Clementis plane ignota erant. Epistola tertia scripta est *Omnibus Episcopis, Presbyteris, Diaconis, alisque Clericis, omnibus Principibus, magnis, & parvis, omnibusque fidelibus*, cum nomen Clerici Clementis ævo nequaquam notum esset; nec magnos ac parvos Principes sinu suo Ecclesia complectetur. Primates, Metropolitani, Apocrysiarii in Epistola I. Anacleti commemorantur; quæ tamen omnia a moribus ætatis, qua vixit Anacletus, omnino abhorrent. Prior Evaristo quæ inscribitur Epistola, conum plurima, quæ ad matrimonium clandestinum pertinent, ejusque Sacramenti cærimonias, continet, quæ a seculo Evaristi sunt prorsus aliena. Ac ne agam pluribus de re nunc satis illustrata aliorum opera, id unum tantum dicam de hisce Epistolis Isidorianis, quod ante me video, viros eruditos protulisse, eas, postquam hominibus diu illuserint, verendæque ac sanctæ visæ sint, viles, abjectasque nunc haberi. Sed quid jam contineat Collectio Isidori, videamus. De qua re sententias aliorum recitando, ne pluribus quam necesse sit, moremur, verba ipsa afferam Isidori, qui-

bus

bus in præfatione, quam præpoſuit Collectioni, uſus eſt. *In principio*, inquit, *voluminis hujus, qualiter Concilium celebretur apud nos, poſuimus, ut qui noſtrum ordinem ſequi voluerint, ſciant, qualiter hoc agere debeant. Denique propter eorum auctoritatem, ceteris Conciliis præpoſuimus Canones qui dicuntur Apoſtolorum, licet a quibuſdam apocryphi dicantur, quoniam plures eos recipiunt, & Sancti Patres eorum ſententias Synodali auctoritate roboraverunt, & inter Canonicas poſuerunt Conſtitutiones. Deinde quarumdam Epiſtolarum Decreta virorum Apoſtolicorum interſeruimus, idest Clementis, Anacleti, Evariſti, & ceterorum Apoſtolicorum, quas potuimus hactenus reperire Epiſtolas, uſque ad Silveſtrum Papam. Poſtmodum vero Nicænam Synodum conſtituimus, propter auctoritatem ejuſdem magni Concilii, deinceps diverſorum Conciliorum Græcorum ac Latinorum, ſive quæ ante, ſeu quæ poſtmodum facta ſunt, ſub ordine numerorum ac temporum, capitulis ſuis diſtincte ſub hujus voluminis adſpectu locavimus; ſubjicientes etiam reliqua Decreta Præſulum Romanorum, uſque ad Sanctum Gregorium*. Hanc præfationis partem ſub nomine Iſidori refert Gratianus Can. IV. diſt. XVI. cum paullo ante plane contraria ſub nomine etiam Iſidori retuliſſet, his verbis: *Canones qui dicuntur Apoſtolorum, ſeu quia eoſdem nec Sedes Apoſtolica recipit, nec Sancti Patres illis aſſenſum præbuerunt, pro eo quod ab hæreticis ſub nomine Apoſtolorum compoſiti dignoſcuntur; quamvis in eis utilia inveniantur, tamen ab auctoritate Canonica atque Apoſtolica, eorum geſta*

constat esse remota, atque inter apocrypha deputata. Quæ cum animadverteret Antonius Augustinus, Gratianum ipsum carpere non dubitavit, quod non satis Isidori utriusque, ut debuit, distinxerit varietatem, cum contraria dicant. Ex qua re una facile cognoscitur, quam hærere eos misere oporteat, qui ab historia, & ceteris præsidiis imparati, quæ boni necessaria ad Jus Pontificum probe intelligendum omnino esse affirmant, omnia illa probant, delectu nullo habito, quæ in Collectione Gratiani, aliorum etiam, inveniant. Quod ante me etiam non pauci docuerunt, Antonius præsertim Augustinus, & Emendatores ipsi exemplo suo, qui, cum summam diligentiam adhibuissent in illo repurgando, labes tamen omnes abstergere non potuerunt. Hæc cum acuti quidam homines, ac lyncei, ut se volunt appellari, qui superioribus annis fuere; utinam non hac memoria quoque; non satis in libris Juris exponendis attenderint diligenter, nolite quærere, quæ monstra opinionum pepererint. Sed fortasse hæc satius fuit non commemorare, ne cum jam querar, ἐφημερὶς rursus inclyta alicunde erumpat, quæ styli, ingeniique homines commoneat, ac spem beatam faciat; vel carmen aliquod jam occentet, quod flagitium faxit. Sed ad Isidorum redeamus. Præter eas Epistolas, quas adhuc a nobis commemoratum est, confictas ac suppositas ab homine istiusmodi fuisse, eruditi viri hoc animad-

madverterunt, Collectione eadem non pauca contineri falsa, ac vana, quæ Ivonem Carnotensem, Burchardum Vuormatiensem, & Gratianum deceperunt. De his Schelstratius, Labbæus, Lupus, Baronius & Cusanus Cardinales, aliique verba fecerunt, ut nil nunc mihi necesse sit illa ipsa recitare, actumque, ut dici solet, agere. Id monendum est, inter veterum Pontificum, qui etiam ante Siricium floruerunt, Epistolas ab omnibus tamquam apocryphas rejectas, non esse percensendas, quæ apud scriptores ejusdem ætatis memorantur, cujusmodi prior est Epistola Clementis ad Corinthios; Divi Cornelii Litteræ inter opera Cypriani; Julii I. quarum meminit Athanasius; Liberii item apud S. Hilarium in fragmentis; alia. Postremo, ut aliquid etiam de hac re dicam, nihil est, quod tantopere gloriantur, qui Novatores appellantur; ac Pontificibus objectent Collectionis hujus fidem; quasi ea, auctoritas illorum unice nitatur; atque hæc ipsa concidat, illa disturbata. Ego hæc duo afferam, quæ nemo sanus inficietur: alterum erit, nullum adhuc, qui tamen judicii ullius fuerit, inventum esse, qui affirmarit, Collectionem hanc opera Pontificum in lucem prodiisse, ut sibi potestatem ampliorem vindicarent. In summa enim rei divinatione, cum alii de Auctore alia excogitarint, hi ad veritatem proxime accessisse plurimis videntur, qui Riculpho, Archiepiscopo Moguntino, & Isidoro illi Hispano, cujus

su-

ſupra meminimus, tribuerunt. Nemini unquam ex cordatis viris in opinionem venit, ut in eam fraudem Pontifices devocaret. Larva neſcio quæ de Hiſpania attulit: allatam mox vulgavit princeps Moguntinus tota Gallia. Hincmari ſententia adverſus Laudenſem nota eſt, quæ legitur in Opuſculo in hunc eumdem cap. XXIV. *De libro*, inquit, *collectarum Epiſtolarum ab Iſidoro, quem de Hiſpania allatum Riculphus, Epiſcopus Moguntinus, in hujuſmodi, ſicut & in Capitulis Regiis ſtudioſus, obtinuit, & iſtas regiones ex illo repleri fecit*. Alterum eſt, quod ſæpe alii ante me prudentes viri, nec rabie ulla abrepti, vel nimia benevolentia, tradiderunt, ſummam aliunde, & egregiam rerum poteſtatem Pontificibus conſtare, a Chriſto traditam; quam cum certum ſit illos obtinere, quid opus illis fuit confugere ad hominum commenta? Eorum hæ artes ſunt, qui, cum nihil domi incluſum habeant, quærere undequaque, emendicare, æruſcare opes alienas jam coguntur. Nolim igitur Gerardo, Blondello, Miræo, Dallæo, aliis iſtiuſmodi viris ſummis, quorum eruditionem ac doctrinam facio plurimi, graves Pontificibus, acerbaſque tot ſententias excidiſſe; eoſque Iſidori vitia inſectando, neque his parcendo, modeſtiæ ac verecundiæ laudem amiſiſſe. Satis enim erat nebulonis refellere commenta; quod multi ex noſtris jam fecere, judicio illo, ac ſapientia adhibita, ut qui deinceps conatu ullo ad opus ſint

adgreſſi, id tantum egerint, ut apertum oſtium, quod dicere Sirmundus conſuevit, ſuſceperint effringendum. Ac de his ſatis; ad reliqua pergamus. Sequitur nunc Photius, vir ex omnibus, qui Juri colligendo operam navarunt, prudentiæ, ingeniique ſummi. Nobili natus eſt genere, ac Protoſpatharius fuit dignitate, ut Cedrenus prodidit; divitiis, rerumque omnium ſcientia facile antecelluit; ſub Michaële III. & Ludovico II. Imperatoribus vixit; eumque Zonaras, virum inſignem, primarium a ſecretis, ac celebrem eruditionis nomine, appellat. Patriarcha Conſtantinopolitanus anno a Chriſto nato DCCCLVIII. creatus eſt, eo nempe tempore, quo fraude Bardæ ſede ſua Ignatius ejectus eſt. Pontificum Romanorum non admodum ſtudioſus fuit; ab his etiam ſæpiſſime diſſenſit. Itaque Bellarminus virum eruditionis magnæ vocat, ſed majoris nequitiæ. Plurima ſcripſiſſe fertur, Epiſtolas, Bibliothecam, librum de Spiritus Sancti proceſſione, Etymologicum, Quæſtiones in Amphilochium, alia, quæ nunc mihi conſilium non eſt, inveſtigare, recte ne, an perperam illi tribuantur. Quod ad rem noſtram pertinet, ſcripſit Nomocanonem, quo codice Græci univerſi Juris Canonici elementa complexus eſt. Itaque Conciliorum, Patriarcharum, Epiſcoporum, ac Patrum Canonibus & ſententiis conſtat; diviſuſque eſt in quattuordecim titulos; hi turſus in certa capita. His Imperatoriæ

toriæ Leges, ad res Ecclesiasticas pertinentes, subjiciuntur; & Canones quidem sub titulis dumtaxat citantur, non recitantur; Leges autem & citantur, & breviter recitantur. Opus hoc Photianum æræ Christianæ anno DCCCLXXXIII. prodiisse, idemque animadversionibus Balsamonem illustrasse, apparet. Latinæ duæ extant ipsius versiones, Gentiani Herveti altera; Henrici autem altera Agylæi. Hæc posterior, quod & locupletior, & vocibus effertur Jurisconsultorum propriis, priori illi antefertur. Id porro arbitror hoc loco animadvertendum, ad hæc tempora Exigui Collectioni, ejusque accessionibus summam auctoritatem tributam esse; quod Leo IV. indicat in Epistola ad Episcopos Britanniæ, quæ legitur apud Gratianum Can. I. dist. XX. Non fuerit alienum eam hic commemorare, præsertim cum nonnulli sint, qui Pontificem optimum redarguant. Ejus igitur verba hæc sunt: *De libellis & commentariis aliorum non convenit aliquem judicare, & sanctorum Conciliorum Canones relinquere, vel Decretalium regulas, idest quæ habentur apud nos simul cum Canonibus. Quibus autem in omnibus Ecclesiasticis utimur judiciis, sunt Canones Apostolorum, Nicænorum, Ancyranorum, Neocæsariensium, Gangrensium, Antiochensium, Laodicensium, Ephesinorum, Constantinopolitanorum, Chalcedonensium, Sardicensium, Africanensium, Carthaginensium, & cum illis regulæ Præsulum Romanorum, Sylvestri, Siricii, Innocentii, Zosimi, Cælestini, Leonis, Gelasii, Hilarii,*

Symmachi, Hormisda, Simplicii, & Gregorii junioris. Isti omnino sunt, & per quos judicant Episcopi, & per quos Episcopi judicantur simul & Clerici. Nam si emerserit, vel contigerit inusitatum negotium, quod minime possit per istos definiri; tunc si illorum, quorum meministis, dicta, Hieronymi, Augustini, Isidori, vel ceterorum similiter Sanctorum Doctorum similium reperta fuerint, magnanimiter sunt retinenda, ac promulganda, vel ad Apostolicam Sedem referendum de talibus. Quam ob caussam luculentius magna voce pronunciare non timeo: quia, qui illa, quae diximus, Sanctorum Patram Statuta, qua apud nos Canonum nomine pratitulantur (sive sit ille Episcopus, sive Clericus, sive Laicus) non indifferenter recipere convincitur, nec Catholicam, & Apostolicam fidem, nec sancta quattuor Evangelia utiliter, & efficaciter ad effectum suum retinere, vel credere probatur. Coarguunt Leonem, quod Epistolas Pontificum, quæ aliquando neque satis piæ sint, nec saluti, ut ipsi ajunt, necessariæ, cum quattuor Evangeliis compararit. Nolim hæc temere hominibus doctissimis excidisse. De pietate ac salute non est hic locus. Alibi fortasse oppotunius. De comparatione id videant, ne fallantur. Neque enim Leo vim eamdem tribuit Canonibus & Epistolis, quam quattuor Evangeliis. Non ita hospes in litteris, ac Sanctarum Scripturarum libris fuit, ut tantidem ac Evangelia, unam aliquam Epistolam fieri oportere existimaret; cum Anastasius, qui de vita, ac moribus illius scri-

psit,

psit, & hominem sanctissimum fuisse, & *plenitus*, ut ipse ait, sacras litteras didicisse memoriæ prodiderit. Hoc igitur sapientissimi Pontificis, ut ego arbitror, consilium fuit, ut diceret, in judiciis reddendis, non libellos, & commentarios hominum privatorum attendendos esse, sed Canones Conciliorum, Epistolas Pontificum; sæpe etiam Augustini, Hieronymi, & Patrum ceterorum auctoritates. Quæ si quis spernat, inde appareat, nec fidem Apostolicam, nec Sancta quattuor Evangelia, unde illa expressa sint, probare ac retinere. Apposite ad hanc rem Beatus Cyprianus: *Disciplina*, inquit, *est fundamentum religionis, custos spei, retinaculum fidei, & dux itineris salutaris*. Quæ si vera sint, nec opus erit, id contendere, Gregorium, Anselmum, Deusdedit Cardinalem, Leonis puduisse, nec novam lectionem comminisci. Sed ad Photii Nomocanonem redeamus. Id opus Græci tanti facere consueverunt, ut omnibus præponere soliti sint Collectionibus. Ac Theodorus Balsamon hoc animadvertit, ante legum repurgationem, ut ipse appellat, editum a Photio Nomocanonem fuisse; aitque, sese jussu Emmanuelis Comneni Imperatoris, & Michaëlis Anchiali, Patriarchæ Constantinopolitani, eum librum commentariis illustrasse; legesque in eo allatas, hoc est Justinianæas, cum Basilicis (ea enim est legum repurgatio) contulisse. Hujus cum plures editiones memorentur; quæ opera ac labore Christopho-

ſtophori Juſtelli, Henricique filii, ac doctiſſimi Voelli prodiere, omnibus anteferuntur. Atque hæc quidem de Photio, ejuſque Nomocanone. Litteras deinceps, ac diſciplinas omnes occupavit ignoratio ac teterrima barbaries; nec vox ulla diu exaudita eſt docti hominis. Baſilicis & Photio contenti Orientales: Codice Canonum, ac Regiis Capitularibus Occidentales uſque ad ſeculum XI. fuere; quo tempore ſtudia hominum Juris colligendi rurſus exarſere; de qua re nunc brevi videamus. Princeps ſeſe offert Burchardus Epiſcopus Vvormatienſis. Patria is Haſſus fuit, ac primum monaſterii Lobienſis Monachus, ordinis D. Benedicti; deinde Abbas Gemblacenſis; Epiſcopus poſtremo Vvormatienſis. Olberti opera, Abbatis Gemblacenſis, litteris, ac diſciplinis, ut ætas illa tulit ferrea & obſcura, excultus eſt; Brunichonis hortatu,' Præpoſiti Vvormatienſis, Canonum Collectionem adornavit, quod Decretum appellatur. Præceptoris operam in colligendo adjutricem habuiſſe, Sigebertus auctor eſt; ipſeque Burchardus in operis præfatione cauſſas commemorat, cur jam acceſſerit ad ſcribendum, & eam ſcriptionem Brunicho flagitarit. *Et id quidem*, inquit, *vel ea ratione maxime flagitare videbaris, quod Canonum jura, atque Pænitentium formæ, in noſtra quidem diœceſi adeo confuſa ſunt, atque inter ſe diſcrepantia, ut aut ex toto neglecta, aut omni pene auctoritate deſtituta, vel modice in Eccleſiaſtica diſciplina inſtitutis apparere poſſint.*

Qua

Quæ de caussa sæpe accidit, ut ad pœnitentiæ remedium confugientibus, cum ob Canonum descriptionem confusam, tum ob Presbyterorum nostrorum ignorantiam, non facile subveniatur; quod an ideo potissimum fieret, non imprudenter ex me rogasti . . . . . Et quia hæc res ita habet, eo me dilectio tua rogavit, ut opellam hanc congestam junioribus nostris legendam proponerem, quo ipsi nimirum in idonea ætate, ea discant, quæ vel serior æqualium nostrorum ætas modo assequi non possit, vel antecessorum negligentia non attigit. Utpote decentissimum fore existimans, ut quis cum omni probitate se discipulum prius exhibeat, quam Doctoris auctoritatem apud vulgum temere præsumat, & in scholis discat, quod suæ fidei commissos doceat. Opus suum Burchardus in XX. libros tribuit, quorum quilibet sua habet capita; singula autem capita unius sunt tantum Canonis; singulis denique Canonibus titulus præponitur; ac librorum summam operis initio paucis recitat. Anonymus est quidam, qui de vita illius & moribus libellum edidit. Is narrat, Vvalterium, Episcopum Spirensem, plurimum industria ac diligentia sua Burchardo profuisse in Decreto colligendo. Atque Antonius Augustinus non mediocrier hunc laudat in opusculo de Collectoribus Canonum cap. XXVII. Ejus hæc sunt verba. *Laudanda*, inquit, *est Burchardi maxima diligentia in colligendis variis sententiis ex Conciliis & Decretis Pontificum Romanorum, & aliis scriptis SS. Virorum; item ex Imperatorum & Regum sanctionibus, aliisque libris.*

libris. Laudo etiam ejus prudentiam in discernendis & separandis rebus, de quibus agitur. quamvis alius fortassis ordo aptior inveniri potuisset, tamen hic ipse ab eo excogitatus non est inutilis. Sed tamen ingenue dicendum, quod res ipsa poscit, plurima in Collectione hac reperiri, quæ Burchardum ostendunt, non admodum ingenio valuisse, & sæpius dormitasse; id quod non gravate admodum concessurum arbitror, qui Decretum ejus leget, atque expendet. Plura enim affert, in quibus ipse egregie deceptus est, & alios decipit, qui fidem ejus, delectu rerum nullo habito, misere sequuntur. Sed ne in omnibus Burchardum reprehendam, multa tribuenda sunt fæci illi temporum, quibus vixit; quibus temporibus homines & luce litterarum pæne omni caruere, & certum atque authenticum id omne arbitrabantur, quod in Canonum Collectionibus, aut aliorum monumentorum inveniebant. Quod optime animadvertit Antonius Augustinus; qui cum Burchardum, & illius diligentiam, ut supra demonstratum est, in rebus discernendis, atque separandis commendasset, deinde addit: *In librorum delectu, & in inscriptione singulorum capitum minus certa, notari potest. Est enim Burchardus, ut ceteri, qui postea scripserunt, reprehendendus, quod non ex fontibus ipsis hausit singula, sed ex rivulis, & stagnis aliorum.* scilicet Isidori Mercatoris Collectioni, Rheginonis, aliisque monumentis fidem omnem habuit, quam minime oportuit. Itaque

in

in eodicem suum falsas Decretales veterum Pontificum conjecit; & ex Rheginone, quod Stephanus Baluzius observavit, ad capita DCLXX. eo transtulit, quo facto errata Rheginonis sua etiam fecit; auxit deinde, cum pluribus in locis sententiam Rheginonis non adeptus est. Qua de re, quoniam alii tradiderunt, nulla ego exempla nunc apponam. Sed an Burchardus ulla ediderit alia opera, neque scio, neque, ut sciam, multum anxius ero. De obitu illius id Miræus prodidit, anno MXXV. decessisse; Baronius autem, MXXVI. Pauca postremo, Auditores optimi, de Hidelbrandi Collectione jam adjiciam, hoc est Gregorii VII. Pontificis Romani; qui eo animo, eaque sapientia fuit, ut Ecclesiæ libertatem e manibus Imperatorum, duraque servitute poruerit liberare, qua antea premebatur; atque ad id culmen ac fastigium evehere, quod deinceps tenuit. Tuscus natione is fuit, & Monachus Cluniacensis; litterarum, artiumque multiplicium cognitione, pro tempotibus illis, cum primis floruit. Pontificatum Maximum anno MLXXIII. obtinuit. Quo facto Romanæ Ecclesiæ jura forti animo defendit; Imperatori restitit; eumque, multa molientem, diris devovit, Imperioque privavit. De virtute hujus Onuphrius multa. hæc pauca nunc non prætermittam. *Huic uni*, inquit, *cum omnes Latinæ Ecclesiæ, tum præcipue Romana acceptum referre debet, quod libera sit, & ab Imperatorum manu erepta; quod tot*

 divi-

divitiis, opibus, & prophana ditione locupletata; quod Regibus, Imperatoribus, Christianis Principibus sit præfecta; a quo postremo, ut omnia verbo uno complectar, maximus iste, eximiusque status, in quo Ecclesia Romana est omnium Christianorum domina; cum antea tamquam vilis ancilla non ab Imperatoribus modo, sed a quovis Principe, Romani Imperatoris præsidiis fulto, premeretur. Ab hoc maxima illius, & omni seculo tremendæ, venerandæque Romani Pontificis, & infinitæ pene potestatis jus manavit. Quod pertinet ad Collectionem, a Baronio, ac Panvinio Dictatus memorantur, quos ediderit Romæ, cum in Basilica Lateranensi, quæ etiam Constantiniana appellatur, Synodum haberet. Hos Baronius idem in Annalibus ad annum MLXXVI. num. XXXI. & qui sequuntur, veluti privilegia quædam Sedis Apostolicæ commemorat; aitque Onuphrius in Vita hujus Pontificis, Ecclesiam istiusmodi Dictatibus obtinuisse, ut statu firmiori esset. Sed tamen viros video eruditissimos, vehementer dubitare, veri ne germanique Dictatus illi sint, an suppositi. Johannes Launojus in Epistola ad Antonium Faurum, Theologum Parisiensem, pluribus contendit, nequaquam a Gregorio esse editos; non quod in eis multa non sint, quæ indoli, ingenioque illius non sint accommodata, sed quod insint plurima, quæ ab eo vehementer dissentiant. Hæc eadem Historiæ Ecclesiasticæ tomo VI. sentit Natalis ab Alexandro, Disput. de Gregorii Dictat.

quo-

quorum sententia eo argumento vel maxime confirmatur, quod Gregorius ipse Dictatuum illorum nusquam meminit; non Benno, homo ille maledicentissimus; non denique eorum ullus unus, qui temporibus Gregorii floruerunt, vel etiam paullo post. Qui plura de hac re cupit, Launojum, & Natalem perlegat. Nos nil pronuntiare ausi, rem tantam in medio relinquimus. Hæc de Collectione Gregoriana; deinceps ad cetera pergemus.

D I X I.

DE JURE PONTIFICUM

UNIVERSO ACROASIS IV.

NNO a Christo nato MLXXIII. vel, ut putat Doviacius, anno MLXXI. Anselmus Mantuanus, qui Gregorio VII. familiarissime est usus, Alexandri II. jussu Lucensi Ecclesiæ præfectus est; quam deinde abdicavit, ac sese in Cluniacense Monasterium abdidit. Id factum Gregorio vehementer displicuit, quod hominem strenuum, moribusque ac litteris facile præstantem, in primis autem Pontificum Romanorum studiosum norat. Precibus itaque & imperio hunc coëgit, ut rediret ad Ecclesiam. Scripta plurima reliquisse dicitur, quæ Baronius ad annum MLXVIII. ex Anonymo quodam, qui libellum scripserat de vita ac moribus illius, commemorat. In his Canonum Collectio percensetur, cujus titulus in codice Romano sic concipitur: *Authentica & compendiosa*

diosa Collectio regularum & sententiarum SS. Patrum, & auctorabilium Conciliorum. Sunt tamen viri eruditissimi, quorum est Antonius Augustinus, qui dubitent, an revera Collectionis hujus Anselmus auctor fuerit; cum caussæ plures, ab his commemoratæ, adimere videantur; & sint non pauci, qui tribuant Hildeberto, Archiepiscopo Turonensi. sed de hac re alibi diligentius. Hunc deinde excepit Ivo Gallus, qui in numerum cooptatus Canonicorum, quos appellant, Regularium ordinis Divi Augustini, præfuit deinde Monasterio Bellovacensi Sancti Quintini. Inde Urbani II. Pontificis Maximi beneficio, Carnutensis Episcopus creatus. vir vitæ disciplina, ac sapientiæ laudibus memorabilis; quod facile ex libris, quos reliquit, intelligitur, ac Veterum testimonio. Sed quod pertinet ad rem nostram, Opera duo ejus nomine circumferuntur, Decretum, & Pannomia. Ac Decretum quidem Ivoni ipsi ab omnibus tribuitur, quod edidisse dicitur æmulatione Burchardi Vvormatiensis. Collectum autem est ex Epistolis Pontificum Romanorum Decretalibus, Canonibus Conciliorum, Patrum sententiis, ac Principalibus Constitutionibus. Nomine autem Constitutionum eas ipse intelligit, quæ Codice Theodosiano, ac Justiniani libris, & Regiis Capitularibus continentur. Porro de Pannomia, vel Pannormia, ut alii appellant, Bellarminus de Scriptoribus Eccles. in Ivone, & Gratiano, censet, nequaquam ad Ivo-

Ivonem pertinere: *Quia multa*, inquit, *libro VIII. sunt Decreta ex Innocentio II. Papa*, & *ex Historia Sigeberti*, *qui Ivone posteriores fuerunt*. *Vocari tamen Ivonis*, *quia ex Decreto Ivonis maxima ex parte sit desumtum*; *est enim quasi compendium Decreti Ivonis*. Sed tamen Antonius Augustinus lib. II. Dial. V. in ea esse hæresi videtur, ut Ivoni tribuat. Verba ejus hæc sunt. C. *Apud Ivonem extrema Pannormiæ Innocentii minoris verba referuntur*, *qui Callisto posterior fuit*. A. *Negare possum Ivonis eum librum esse*; *sed malo hoc affirmare*, *additum esse Concilium Innocentii Pannormiæ*, *non esse partem ejus Collectionis*. *Ostendere possum veterem librum*, *in quo neque id Concilium*, *neque nomen Ivonis*, *neque exceptionum præfatio continetur*, & *in Epistolis Ivonis*, *ea præfatio temporibus Paschalis minoris scripta est*. Duæ Decreti Ivonis editiones prodiere; altera Lovanii anno MDLXI. industria ac studio Johannis Molinæi; qui opus hoc, ægre id ferente Boëthio Epone, Decreto Gratiani antefert: altera autem Lutetiæ Parisiorum, cum aliis Ivonis operibus, Epistolis nempe, & Sermonibus aliquot, brevique Francorum Chronico, anno MDCXLVII. Johanne Frontono adnitente. Quo vixit Ivo tempore, eodem Deusdedit vixit Presbyter Cardinalis tituli SS. Apostolorum in Eudoxia. Hujus duo Opera exstant. Canonum Collectio, aut liber Canonum alterum appellatur: de privilegiis Romanæ Sedis alterum inscribitur, seu de rebus Ecclesiasticis. Utriusque meminit Baronius

tomo

tomo II. Annalium ad annum MLXXXVII. Scribendi caussa a Veteribus hæc commemoratur, ut adversus Henricum IV. Imperatorem Ecclesiæ rationes tueretur, qui vocibus, minis, armorum etiam vi adhibita, in eas ferebatur, Gregorio VII. impigre resistente, ejusque successoribus. Romani emendatores Gratiani hoc nomine utrumque Opus in indice, quem præposuerunt Decreto Gratiani, inscripsere: *Deusdedit Cardinalis Collectio Canonum, & libri quatuor de rebus Ecclesiasticis*. Hi libri, quod sciam, typis nondum editi; MSS. in Bibliotheca Vaticana, in aliis etiam adservantur. Baronius ad Ann. MLXXXVII. num. XXIII. Operis etiam meminit ab eodem auctore elucubrati, *adversus invasores, simoniacos, & reliquos schismaticos*; idemque appellat, *nobilem lucubrationem*. est in eadem Bibliotheca. Seculo etiam hoc XI. Bernardi Papiensis Collectio prodiisse dicitur, & Tarraconensis, quam etiam Antonius Augustinus, quod auctoris nomen nullum præferret, *Populetum* nuncupavit, a Regio Cisterciensis ordinis Monasterio, diœcesis Tarraconensis, cui nomen *Populeto*, ubi illam invenit. Gregorium item Presbyterum Hispanum, Ecclesiæ Compostellanæ Cardinalem, hoc rempore floruisse, plures prodiderunt, qui *Polycarpum* scripsit, hoc est, fructuosum, seu multi proventus librum. Sed jam ad seculum XII. descendamus; quo tempore Græci, Latinique Canonum explicandorum,

rum, colligendorumque studio invicem certarunt. Atque ex Græcis quidem principem sese offert Johannes Zonaras; qui fama sapientiæ, & honoribus Byzantii inclaruit. Fuit enim Protosecretarius, & Præfectus Drungi, seu Drungarius magnus. Deinde quietis, vitæque sanctioris amore ductus, Monachus factus est; otiumque nactus, animum ad scribendum appulit. Itaque historiam καθολικὴν conscripsit, usque ad Alexii Comneni Imperatoris obitum; in qua Dionem fere sequitur. Præterea Commentarios in Photii Nomocanonem, & Canones Apostolorum, Conciliorum Generalium, & Provincialium, seu in Codicem Ecclesiæ Universæ, edidit; quos deinde plurimi latine verterunt. Alexius Aristinus consecutus est, Ecclesiæ Constantinopolitanæ Diaconus, quemadmodum in libro de Trinitate nuncupat Gilbertus. Canonum Epitomen Johannis Comneni Imperatoris jussu scripsit; qua Epitome veluti index quidam codicis Canonum Ecclesiæ universæ continetur, ordine retento priorum Conciliorum, Nicæni scilicet, Ancyrani, Neocæsariensis, Gangrensis, Antiocheni, Laodiceni, Constantinopolitani, Ephesini, Chalcedonensis; additisque initio Canonibus Apostolicis, deinde Sardicensibus, Africanis, Trullensibus, tribusque Epistolis Canonicis Sancti Basilii. Sed hæc Collectio artificio nullo constat, videturque Alexius, ut memoriæ, in tanto rerum cumulo, ordinem ac præsidium aliquod

afser-

afferret, eam suscepisse. Seculo hoc medio floruit Constantinus Harmenopulus, Canonici, Civilisque Juris prudentissimus. Nomophylax, Sebastus, ac Protosebastus fuit; inque aula Imperatoris, magni habitus. Plura scripsit; πρόχειρον νόμων, seu Legum Promtuarium. eidem tribuuntur Collectiones tres, Legum nempe Militarium, Colonariatum, Navalium. Quod pertinet ad rem nostram, Epitomen divinorum & sacrorum Canonum edidit; quos quemadmodum collegerit, quoque ordine usus fuerit, ipse in præfatione Collectionis suæ persequitur. Matthæus Blastares deinde collocatur, & Simeon Logotheta. Priorem Justellus pater in præfatione ad Codicem Canonum Ecclesiæ universæ, inter scriptores Nomocanonum numerat. Meursius etiam hujus Synopsin Conciliorum memorat in Glossario. Edidit posterior Canonum Epitomen, eodem fere modo, quo Alexius Aristinus. Græce, Latineque Bibliothecæ Juris Canonici Veteris tomo II. Christophorus Justellus edidit. ac mirum est, Leonem Allatium, hominem eruditissimum, in Diatriba de Simeonibus, & eorum scriptis, nostri hujus mentionem nullam fecisse. Sed jam a Græcis ad Latinos transeamus. Primus occurrit scriptor inclytus, Gratianus, qui, ut Antonii Augustini verbis utar, eorum omnium, qui ante se Canones collegere, laudes obruit. Sed ab initio est ordiendum. Is natione Etruscus, patria Clusinus fuit; ac prorsus errant, qui Classensem

M faci-

faciunt. Incerto natum patre nonnulli prodiderunt; eademque matre adultera prognatum, qua Petrus Lombardus, Antistes Parisiensis, qui Magister Sententiarum appellatur, & Petrus Comestor. quæ tamen fabulis putidissimis alii ætrexuerunt. Hunc Monachum Benedictinum Classensis Monasterii factum, sacrarum litterarum studio vehementer delectatum, in Chronico Martinus, & Albericus in Dictionario docuerunt. Conradi III. Imperatoris temporibus Bononiæ vixit, cum ibidem Alexander, qui deinde Pontificatum Maximum adeptus est, Theologiam publice profiteretur. In Monasterio Divi Proculi cum esset, quemadmodum Præpositus in procemio Decret. tradit; vel ut ex Epitaphio, eaque Inscriptione, quam refert Pancirollus, intelligitur, in Cœnobio Divi Felicis, volumen Decretorum, quæ nunc pars prima Juris nostri Pontificii est, collegit; idemque Eugenio III. Pontifici Maximo misit. Sunt, qui contendant, id operis ab Eugenio publice probatum fuisse; vimque Legis illi additam; sed Sanctio istiusmodi nondum apparuit. Magnæ auctoritatis semper fuit; deque ea hæc habet Pancirollus. *Tantæ*, inquit, *auctoritatis fuit, ut vulgo Magister vocatus, maximum in decidendis caussis pondus habuerit; etsi, veluti privati hominis, ejus dicta vim legis non obtinent. Itaque qui ejus Opus ita edidisset, ut aliis prælegere posse videretur, baculo, veluti pro arrha doctrinæ, more Longobardorum, accepto, Doctoris titulo hone-*

staba-

ftabatur; & a bacillo Bacillarius vocabatur; qui mos tum demum Bononiæ institutus, a Parisiensibus, ubi tum Decreta & formulæ docebantur, fluxisse fertur; in quorum vetustis Constitutionibus Bacilarii nominantur. Porro Gratianus Opus suum, Concordiam discordantium Canonum inscripsit; factumque perperam Antonius Augustinus de Emendatione Gratiani lib. I. Dial. I. ab his ait, qui deinceps Decretum appellarunt. Antonius Demochares Decretorum Collectanea appellari vult: Decretorum Canonicorum Collectanea, Antonius Contius. Gratianum autem ad scribendum accessisse, Romani emendatores in admonitione ad Lectorem arbitrantur, ex facto Ivonis, qui in præfatione Collectionis suæ nonnulla de pugnantibus invicem Canonibus conciliandis tradit, ipse autem negligit. Illorum verba hæc sunt: *Novissimus istorum omnium, præter Auctorem Pannormiæ (nam is recentior fortasse est) Gratianus, Monachus Benedictinus, non tantum Decretis colligendis (quod superiores fecerunt) operam dedit; sed Ivonis fortasse præfatione excitatus, eo potissimum incubuit, ut, certis quæstionibus propositis, quid in utramque partem ex Canonibus, qui inter se nonnumquam pugnare videbantur, dici posset, ipse & afferret, & explicaret; omninoque eorum varietatem, quæ speciem dissensionis habebat, ad concordiam revocaret. Ceterum in longo at perdifficili opere, multa a parum æquis hominibus exagitabantur; nonnulla pii etiam, & verecundi interdum desiderabant.* Sed quoniam Concordia hæc Gratiani pluribus ex

M 2 por-

portionibus confecta est, ne mentes studiosorum variis hominum sententiis jactentur; de his paucis videamus. Quattuor igitur ejus fontes sunt; Jus Civile, Patres, Paleæ, Verba ipsa Gratiani. De Jure Civili si fermo fit, omnino apud nos certum est, quemadmodum Barbosa animadvertit, nullam vim Canonici Juris Civiles Leges obtinere ex facto Gratiani; nisi præterea aut Pontificis, aut Concilii alicujus Oecumenici auctoritas accesserit, eas Leges comprobantis; etsi hi aliter omnino sentiant, qui Pontifices, & Pontificios odere. Quod pertinet ad Patres; hi vel Pontifices sunt Maximi, vel viri quidam in conventibus coacti, vel alii denique, qui libris suis Codices Sacros, alia dogmata Ecclesiæ, ac disciplinam illustrarunt. Si de Pontificibus agatur, & Patribus secundi generis, quorum auctoritate Canones in Conciliis editi fuere, constat, quæ ab his decernantur, pro Legibus habeti; eaque peculiari nomine Epistolæ Decretales, aut Canones appellantur. De reliquis, qui scriptis suis Sacra Volumina interpretati sunt, Suaresii, & hominum doctissimorum sententia hæc est, quam lib. IV. de Legibus cap. V. n. VI. & VII. legimus. *Dicendum est*, inquit, *sententias, seu dicta Sanctorum per se, & quatenus nituntur auctoritate eorum, non habere vim legis. & ratio est, quia lex non est actus doctrinæ tantum, sed potestatis. Sancti autem Patres non habebant potestatem hanc, neque etiam hac intentione talia scripta tradebant. Dixi autem per se, & quatenus eorum auctoritate nituntur, quia interdum ipsi*

testi-

testificantur de præcepto , vel a Christo , vel ab Apostolis tradito , vel Ecclesiæ traditione introducto , & tunc ex illis colligitur præceptum, tamquam ex testibus, non tamquam ab auctoribus. Unde juxta modum, quo de re aliqua seu obligatione testificantur, & juxta majorem, vel minorem consensum Sanctorum inter se, eo majorem, vel minorem fidem efficiunt. Addo præterea, sententias Patrum non accipere vim legis, eo quod a Gratiano in suo Decreto inserta sunt, nisi ab aliquo Pontifice fuerint canonizatæ, ut inter Decretales aliquando inveniuntur. Ratio est, quia nec Gratianus habuit potestatem dandi vim legum; neque Pontifex aliquis pro legibus approbavit omnia, quæ in illo Decreto continentur. Quod attinet ad Verba Gratiani, quibus nimirum a Gratiano Canones & capita invicem conjunguntur; aut quibus distinctiones, & quæstiones exorditur; easque in partes quasdam tribuit, vel Canones conciliat dissentientes; Barbosa, vir eruditissimus, omnino existimat, nullam legum vim obtinere. Verba ejus hæc sunt: *Auctoritas Gratiani compilatoris hujus voluminis a nullo Pontifice reperitur approbata , nec est authentica .* Paleæ nunc sequuntur, de quibus pauca prius investigemus, cur *Paleæ* dictæ sint. Porro de hac re sunt variæ hominum sententiæ. Panciroll*us* lib. III. de Claris Interpretibus cap. II. non paucis de hac re disputat. Jacobus Cujacius ad cap. I. X. de desponsatione impub. hæc habet: *Palea nomine quidam significari putant, quod cassum est, & irritum, ut, cassa palearum dixit Solinus in India. Itaque Paleam*

dici ,

deci, per contemtum, Canonem nullius fidei, vel auctoritatis, ut apud Johannem Cremonensem ad Abbatem Uspergensem Imperator Fridericus, qui Alexandro III. valde infensus erat post Alexandriam conditam in Liguria de nomine Alexandri III. eam Paleam vocat, quasi factam ex cassis palearum, ex stramine. Equidem verius puto, hoc nomen praponi antiquioribus Canonibus, & Decretis, & scribi debere cum diphthongo Palæa, quia & in Basilicis sæpe video παλαιὸν nominari simpliciter antiquum Interpretem, & ita hanc Constitutionem, cum sit Hormisdæ, qui ex antiquioribus Pontificibus est, recte Palaam appellari. Antonius autem Contius, cum ad cap. II. dist. V. sententiam Cujacii commemorasset, hæc subjicit. *Cur hoc*, inquit, *& pleraque sic inscribantur, sæpe etiam inter doctos dubitari animadverti. Qui rectius sentire, & sapere existimantur, quasi παλαιὸν, idest, antiqua nuncupata volunt. Ego autem Paleam inscribi hoc caput existimo, & cetera similia, quia addititia sunt, nec a Gratiano primitus huic libro inserta, sed ab Interpretibus, prout cuique commodum videbatur, ad marginem Gratiani adscripta, & plerumque in emendatioribus, & antiquioribus exemplaribus prorsus omissa. Cui rei fidem facit antiquum Gratiani exemplar, quo in hoc emendando usus sum, in quo pleræque ejusdem Paleæ desunt.* Afferam postremo loco, quæ Romani emendatores memorant in præfatione Gratiani ad Lectorem. *De nomine*, inquiunt, *Paleæ, sunt variæ doctorum hominum sententiæ. Multi capita, in quibus res inanes, ac leves continerentur, hoc nomi-*

nomine appellari consuerant; alii quasi τὰ παλαιὰ, *idest antiqua; alii quasi additiones quasdam, derivata, aut potius depravata voce ab adverbio* πάλιν, *idest, rursum, quo scriptores etiam Latini tempore Gratiani utterentur. Verum Johannes Andrea in additionibus ad Speculatorem, titulo de Disputationibus & Allegationibus, prope finem (quem Imola in rubrica de Verborum obligationibus, Alexandreinus in proœmio Decretalium, Jason in rubrica tit. de Actionibus, & alii sunt secuti) putat, quemdam Protopaleam, quem Jason addit Cardinalem fuisse, Collectioni Gratiani capita hæc adjunxisse. Atque, ut in re tam incerta aliquid elici conjectura possit, exponetur, quid in collatis exemplaribus observatum fuerit. In tribus, quæ sunt antiquissima, & videntur scripta paullo post Gratiani ætatem, paucissima ex hujusmodi capitibus habentur. In uno valde emendato sunt apposita in margine, sine ulla nota, sed non omnia quæ in impressis; quamvis vicissim in illo additiones aliquæ sint, quæ in his non habentur. In alio litteris perantiquis descripto Paleæ ipsa recentiori scriptura totis voluminis præponuntur. In ceteris habentur aut omnes, aut pleraque; & partim quidem tum Paleæ nomine, partim vero sine ullo a ceteris capitibus discrimine. Ex qua observatione illud videtur posse colligi, has Paleas esse additiones non eodem tempore factas, ad primam Collectionem Gratiani, in margine primum adscriptas, ac nonnullas fortasse ab ipsomet Gratiano (ut fit) inter componendum, aut relegendum; quas deinde librariorum quidam omiserint; quidam in contextu posuerint, interdum conjunctè cum*

prio-

prioribus capitibus, interdum cum aliquo discrimine. Falsam vero esse illorum opinionem, qui eas contemnendas putant, ex eo constat, quod multa & in Decretalibus, & apud vetustiores Gratiano Collectores habentur; quod suis locis indicabitur. Aliæ ab aliis de hac re sententiæ dictæ sunt. Quæ verissima sit, Deus viderit. Ego neque diutius nunc vaticinari volo, neque ex his sum, qui cibum & somnum amittere velim ob hanc rem. Quod pertinet ad auctoritatem earumdem Palearum, Romani emendatores, ut supra demonstratum est, non contemnendas esse ajunt, eademque fere doctores gravissimi tradiderunt. Id valde displicet, in Collectionem hanc Gratiani conficta, ac supposita multa irrepsisse, cujusmodi plures sunt Isidori Mercatoris falsæ Epistolæ, aliaque non pauca.

Tres autem partes sunt Decreti Gratiani. Prima continet Cl. Distinctiones: secunda habet Caussas XXXVI., & quælibet Caussa suas Quæstiones. Post Quæstionis XXXIII. tractationem disputatio de Pœnitentia attexitur, quæ distinctionibus continetur VII. Tertia denique pars de Consecratione est, & tribuitur in V. distinctiones. Nonnulli, Gratianum tradiderunt fuisse Cardinalem, sed id plurimi inter fabulas rejecerunt. Verius esse puto id, quod tradit Pancirollus, titulo Magistri a veteribus donatum fuisse Gratianum; non a Pontificibus dignitate Cardinalis. Quo tempore diem suum obierit Gratianus, omnino latet. Epitaphium, quod ei mortuo positum est Bononiæ, recitat

Pan-

Pancirollus lib. III. de Claris Interpretibus cap. II.; est autem istiusmodi:

GRATIANI CLUSINI. CAESAREI IURIS ET PONTIFICII ENUCLEATORIS PROPE DIVINI. QUI MONACHUS IN MARTYRUM FELICIS ET NABORIS AEDE. ABSOLUTISSIMUM IBIDEM OPUS DECRETORUM ANNO GRATIAE MCLI. COMPILAVIT. SEPULCRUM QUOD ILLIC CARIE ET RUDERIBUS ABSORPTUM. HIC MAGNIFICENTIUS RENOVATUM. IOANNES FRANCISCUS ALDROVANDUS BONON. IV. DICTATOR AERE PUBLICO RESTAURAVIT ANNO SALUTIS MCCCCXCVIII IDIB. IUNII IOANNE BENTIVOLO II. P.P. REMP. FELICITER GUBERNANTE.

A Decreto Gratiani ad reliquas Collectiones descendamus, nempe Decretalium, quæ cum plures sint, brevi tamen persequar. Princeps qui privato studio collegit Decretales Epistolas, Bernardus Circa fuit, primum Præpositus Papiensis, deinde Antistes Faventinus. Is Pontificum Decretales Epistolas, & Constitutiones usque ad Cælestinum III. hujus nominis collegit, & titulis iisdem fere dispofuit, quibus Gregoriana Collectio constat, qua nunc utimur. Henricus Ostiensis, & Ægidius Bellamera Compilationem primam vo-

N cant:

cant: ipse autem, Breviarium Extravagantium. Antequam ad secundam Decretalium Collectionem descendo, de Theodoro Balsamone hoc loco pauca quædam dicam, qui iisdem fere temporibus, quibus Circa, floruit. Diaconus is primum fuit Constantinopolitanus, Nomophylax, Chartophylax, Primus Blachernorum, ac postremo Patriarcha Antiochenus. Plura scripsit, quæ alii commemorarunt; in his Emmanuelis Comneni Imperatoris, & Michaëlis Anchiali, Patriarchæ Constantinopolitani, hortatu, *Expositionem sacrorum, & divinorum Canonum; sanctarum & celebratissimorum Apostolorum; & sanctarum Oecumenicarum Synodorum, ac etiam localium, ac particularium, & reliquorum Sanctorum Patrum; præterea earum Legum, quæ sita sunt in XIV. titulis positis in principio Canonum, ut sciatur, quæ in usu sint, & quæ non sint*. Id operis Græce, Latineque, Lutetiæ Parisiorum anno a Christo nato MDCXX. ex interpretatione Herveti editum est.

Seculo XIII. facta est Collectio secunda Decretalium, cujus tres memorantur auctores, Gilbertus nimirum, Alanus, & Johannes Gallensis, seu Vallensis. Tertiam Collectionem adornavit Bernardus Compostellanus, quæ Romana dicta est. Quarta quinquennio post tertiam sub Innocentio III. Pontifice Maximo anno a Christo nato MCCXV. facta est, cui caussam dedit Concilium Lateranense IV. Duplex hujus Collectionis editio exstat, altera, quæ habet Canones Concilii

Late-

Lateranensis LXXI. dumtaxat; altera, cui alia etiam Rescripta sunt adjecta. Tancredus Bononiensis Archidiaconus quintam adornavit, in quam conjectæ sunt Honorii III. Constitutiones. Hanc primus edidit multis post annis Innocentius Cironius, Academiæ Tholosanæ Cancellarius, & animadversionibus illustravit.

Hanc excepit sexta Collectio, quæ Gregorii IX. jussu, a D. Raymundo Pennafortio anno MCCXXX. adornata est. Expressa illa fuit ex Collectionibus superioribus; ea præterea adjecta, quæ in his fuerant prætermissa; postremo insertæ Gregorii ipsius Constitutiones, quas ille ex Jure Civili Romanorum fere hausit, ut sæpius Cujacius animadvertit; id quod diligenter eos velim animadvertere, qui Juri Pontificum operam dant. Porro hæc Collectio Gregoriana libris V. continetur, quorum summam indicat Versiculus ille: *Judex I. Judicium II. Clerus III. Sponsalia IV. Crimen V.* Eosque plures commentariis & glossis illustrarunt, quos nil necesse est nunc commemorare. Hoc loco pauca quædam de Arsenio Monacho interseram. Fuit is Patriarcha Constantinopolitanus, ac sub Theodoro Lascare Juniore Canonum Synopsin ex Conciliis & Patribus in Concilio Trullano approbatis collegit, anno a Christo nato MCCLV.; qua diligentissime Canonicæ disciplinæ scientiam CXXXXI. titulis complexus est. Quod capita quædam Legum concordantia in ea collocarit, nonnulli Nomocano-

nem hanc Collectionem Arsenianam appellarunt. Veteræ deinde in Occidente fuere Collectiones privatorum hominum; quamobrem usque ad Bonifacium VIII. qui ordine ab obitu Gregorii Pontifex XV. fuit, industria Collectorum fluit. Pontificatum igitur obtinente Bonifacio, liber VI. Decretalium adornatus est, sic appellatus, quod quasi liber VI. aliis quinque Gregorianis additus sit. Seculo XIV. Clemens V., qui Benedicto XI. successit, libris V. Concilii Viennensis Constitutiones, & suas complexus est, quas tamen morte præventus vulgare non potuit; vulgavit tamen, edit itque Johannes XXII. Hic ipse Johannes Pontifex edidit deinde Extravagantes XX., quæ ita appellantur, quod extra corpus ceterarum Collectionum vagantur. Sunt qui tradant, eas nequaquam prodiisse jussu, & auctoritate Johannis XXII., sed fato nescio quo. Eidem Johanni XXII. tribuuntur Regulæ Cancellariæ, quas Ludovicus Gomesius commentariis illustravit. Sub finem XV. sec. prodiit Collectio illa Extravagantium, quæ nomine Communium appellantur, quia non sunt Pontificis unius. Seculo XVI. opera & industria Paulli Lancellotti, Juris Pontificii Institutiones adornatæ sunt; eodemque fere tempore Marcus Antonius Cuccus, J.C. Ticinensis, privato studio Institutiones ejusdem Juris Pontificii scripsit. Bullaria, quæ appellantur, sunt deinde consecuta, quæ Pontificum Constitutiones integras continent ex regestis;

ftis; qualia anno MDLXXXVIII. Romæ edidit Laërtius Cherubinus. Sub finem feculi XVI. anno nimirum MDXC. Petrus Matthæus J. C. Lugdunenfis privata auctoritate collegit VII. Decretalium librum, quem Cajetano Cardinali mifit, & in eum, eodem librorum numero, & titulorum ferie retenta, quæ in Gregoriana Collectione, Conftitutiones Pontificum poft Sextum, Clementinas, & Extravagantes, conjecit.

Atque hæc hactenus de Collectionibus certis, earumque auctoribus, & tempore. Aliæ etiam funt incertæ, de quibus alibi dicam. Sic feculorum XVI. hiftoriam complexi fumus. Seculo etiam XVII. Collectiones quædam factæ memorantur, de quibus fortaffe aliquando.

Perendie ad libros exponendos Decretalium Gregorii IX. initio ducto a titulo de Conftitutionibus aggrediar. Faciam more, inftitutoque majorum, ut Canones ipfos, & Epiftolas Decretales, quæ Collectione hac Gregoriana continentur, diligentiffime expendam; adhibitis nimirum, pro virili, tenuique parte mea, iis præfidiis, & inftrumentis, quæ patrum noftrorum memoria, majorumque, certo fcio adhibita fuiffe; quæque ipfe, veftigiis illorum infiftens, Oratione prima populari, pollicitus fum, me adhibiturum.

D I X I.

PATAVII. CIↃIↃCCXXVIII.
Excudebat JOSEPHUS COMINUS.
SUPERIORUM PERMISSU.

